

In deze en dergelijke voorbb. zijn *ksnderkens* en *sonne* 4. nmv. Zoo ook wanneer het wkw. dat van *doen* of *laten* afhangt, op zijne beurt een nmv. beheerscht, b. v.: *Ik zal hem zijne les doen leeren; wij zullen haar het geneesmiddel laten gebruiken.* Hier zijn *hem* en *les*, *haar* en *geneesmiddel* 4. nmv. De oplossing dezer voorbb. zouden wij aldus geven:

Ik zal doen (dat is *te weeg brengen*); *hem leeren* (dat *hij leere*); *zijne les*. *Wij zullen laten* (d. i. *te weeg brengen*); *haar gebruiken* (dat *zij gebr.*); *h. geneesmiddel*.

Wij zullen echter niet betwisten dat men in deze en dergelijke voorbb. de onbep. W. ook lijdelijk verstaan, en den pers. zich in den 3. nmv. voorstellen kan; en dan zou de oplossing deze zijn: *Ik z. doen* (d. i. *te weeg brengen*); *leeren* zijne *les* (dat *z. les* geleerd worde) *hem* (aan of bij hem). Er zijn gevallen waarin de zamenhang duidelijk aantoon, dat de pers. 3. nmv. is; en dan kan ook de onbep. W. niet anders dan lijdelijk worden opgevat. Zie hier voorbb.: *Ende Pharaoh liet hem sijne linnen kleederen aantrekken. Ik zal hem de handen doen binden. In laat hem een' brief schrijven, eenen rok maken enz.*, dient men wel te weten of *hem* 3. of 4. nmv. is. In het eerste geval wordt de brief aan hem geschreven, de rok voor hem gemaakt; in het tweede, schrijft hij den brief en maakt den rok. Zoo is het met: *ik heb haar eenen arm zien afzetten*; beschouw ik *haar* als 3. nmv., dan is *afzetten* lijdelijk, maar moet *haar* voor 4. nmv. gelden, dan is de onbep. W. bedrijvend.

6. De derde nmv. van den pers. gaat niet in een 1. nmv. over, door het bedr. wkw. in een lijdend te veranderen. Aan deze onnaauwkeurigheid maakt men zich aan aan de Kaap dikwijls schuldig door navolging van het Engelsch: b. v. *We are credibly informed that, &c. I am not allowed to say my opinion. Wij worden geloofwaardig berigt dat enz. Ik word niet toegestaan mijn gevoelen te zeggen.* Dit moet wezen: *ons wordt berigt, mij wordt niet toegestaan*; want *berigten* en *toestaan* regeren in den bedrijv. vorm 3. niet 4. nmv. van den persoon.

7. De spreekwijz *iemand aan iets herinneren*, in plaats van *temand* (of *aan iemand*) *iets herinneren* is onnaauwkeurig, en behoort als zoodanig uit elk opstel geweerd te worden: Zie hier voorbb. van het juiste taalgebr.: *hij had hem de lessen van den grooten boetgezant kunnen herinneren.* v. d. H. *Hij herinnerde aan de vergadering wat hem gebeurd was.* v. d. P.

8. Uit het laatst aangehaalde voorb. ziet men hoe de omschrijving van den 3. nmv. met *aan* dikwijls tot de duidelijkheid bevorderlijk zijn kan. Het veelvuldig gebr. van deze omschrijving, waar de 3. nmv. zonder *aan* even duidelijk zou zijn, is, dunkt ons, een van de kenmerken van den gemeenzamen stijl. Zie hier twee voorbb. uit de "Gesprekken in Socratischen vorm," waar *aan* juist in den stijl van het opstel past: *Zoo wilt gij dan aan den godsdienstigen man verbieden dat zijn gevoel werke? L. W. Dat wij ook aan hen recht laten weervoeren.* L. W.

9. De 3. nmv. bij *honger* en *dorst*, behoort tot het oude spraakgebruik, als *mij hongert, hem dorst*: van dien aard zijn ook *ende hem was bange* (Gen. xxxii. 7). *Schoon ons benaauwd is.* B.

Tot deze regelmaat behoort *mij dunkt*, dat nog in elken stijl gebruikt wordt, hoewel het verl. *mij dacht* in de gemeenzame taal eenigzins stijf klinkt.

Wkw. gevolgd van 4. nmv.

365. Bedr. wkw. regeren een 4. nmv. van het voorw. der handeling, en dat doen ook derzelve deelww.: *Wij moeten goede voorbeelden volgen, onze medemenschen beminnen en het kwade vlieden. Hem ziende en zijn gekerm hoorende, werd ik ontroerd.*

Hier moeten wij op het wkw. *laten* terugkomen en ons eene kleine uitweiding veroorloven, over de vraag, welken nmv. het bij zich hebben moet, wanneer het een ander wkw. in de onbep. W. beheerscht. Dat hieromtrent in de taal des omgangs tweederlei gebruik aanwezig is, dat men b. v. nu eens

woort: *Laat mij gaan, laat hem blijven*; en dan weder: *laat ik gaan, l. hij bl.*; en in het mrv. zoowel: *laat ons gaan, laat hen blijven*, als *laten wij g., laten zij bl.*, kan niemand loochenen. Het onderscheid in de tweederlei zeggings is door Ten Kate (D. I., bl. 522) aangetoond daarin te bestaan, dat *laat*, met 1. nmv., *opwekkend* en met verbogen nmv. (hetsij 3. of 4.) verlof verzoekend is. Maar met 1. nmv. is de 3. pers. ook *vergunnend*, b. v.: *Laten ze wegblijven die niet komen willen*. Zoo hebben wij dan, zouden de geleerden zeggen, met den 1. nmv. een *modus hortativus* en een *modus concessivus*. Aan zulke benamingen is zeker bitter weinig gelegen, maar aan de zaak selve des te meer. Dit verschillend gebruik van *laten*, is eene eigenheid in onze taal, die we op prijs mogen stellen. Maar hoe is het er meê gegaan? Niet tevreden met zich van dien rijkdom te bedienen, wilde men ook weten hoe bij *laten*, dat toch een bedr. wkw. is, een 1. nmv. staan kan. Hier kon men geen voldoende verklaring op vinden, en daarom werd het afgekeurd } Zekere Nanninga was de eerste, zoo veel wij weten, om er zijne *afkeuring*, door gronden gestaafd, over te uiten; dit zou misschien weinig kwaad gedaan hebben, had niet Weil. (Spraaik., bl. 273) zich op hem beroepen en aan die afkeuring zijn zegel gehecht. Is het wonder dat men nu begon te wankelen? Immers had Weil uitspraak gedaan, en zijne Spraaik. was algemeen ingevoerd, in naam en op last van het staatsbestuur. Zoo ziet men dan deze schoone eigenheid onzer taal, bij lateren tienmaal verloochend, voor één maal dat men ze gebruikt. Gelukkig nogtans erkent de taal geens wetgevers, en heeft zich het verschillend gebr. van *laten*, in de spraak des omgangs, gehandhaafd. Bild. en Kink. (niet altijd van één gevoelen) hebben elkander hier de hand gereikt en het algemeen gangbare taalgebr. in bunne bescherming genomen. Dit kon niet zonder uitwerking blijven; maar nog meer verwachtten wij van het vertoog van de Jager, in het Taalk. Mag., D. III., bl. 265-294. Daar vindt men Nanninga weerlegd; daar vindt men tevens een model hoe dergelijke vraagstukken behooren behandeld te worden.

Toen ik mijn kleinen voorraad van uittreksels overzag en begon te schiften, kwam het mij voor, dat schier al onze schryvers van naam discipelen van Weiland geworden waren; dan, bij naders overweging viel mij in, dat Kink. misschien ruim zoo veel als W. had bijgedragen, om althans in opstellen voor den kansel, het taalgebruik in dezen te wijzigen, door zijne onderscheiding tusschen *laat* met 1. nmv. als "zachte gemoedelijke opwekking," en *laat* met 4. nmv., als "krachtiger, plegtiger aanmaning."—Eene onderscheiding, die men ook ter aangehaalde plaats door de Jager kan wederlegd zien. Het tegenwoordig taalgebr. is stellig vóór den 4. nmv., en ik zou een nutteloos werk doen met de reeks van voorbb. op te geven, die ik daarvan gevonden heb bij de volgende schryvers: E. A. Borger, M. C. van Hall, Abr. des Amorie van der Hoeven, J. de Vries, Ph. W. van Heusde, H. J. Spijker, Lubluk Weddik. Liever geef ik hier de voorbb. van het tegenovergestelde *gebr.*, die mij bij den keurigen S. Styl voorkwamen: *Laten wij het zien. Laten wij het gezegde nog wat ophelderen. Laten wij beproeven of het mogelijk zij. Laten wij met de Engelsche zaken aanvangen. Laten wij nu de vergelijking maken.*—Hierbij voeg ik nog eenige uit den schat van voorbb. ter aangehaalde plaats door de Jager bijeen gesteld: *Laat ik liever de schets voltooiën, v. d. P. Laten we eerst onze aandacht vestigen. v. d. P. Laten dan de ezeromben met vreidsche opschriften prijken. J. Clarisse. Laat ik het antwoord schuldig blyven. Lalofs. Laten daadzaken spreken. Streso.*

Met dat al is de 1. nmv. bij *laten* nog niet verklaard. Wij zullen ons hier vergenoegen met een' blooten wenk te geven, of in gevallen van opwekking *laten* ook het oude *zich ghelaten* is, zoo dat *laten wij gaan*, zoo veel beteekent als *ghelaten wij ons te gaan*, dat is, *laten we ons ghelaten te gaan, Zich ghelaten*, beteekende, vooreerst, den schijn van iets aannemen, en daarna ook wel zich aan iets begeven, of zich, gelijk men zegt, toflets in postuur zetten. Zoo zegt de Duitcher: *Sich zu etwas anstellen*; in den zin waarin het Eng. zegt: *To set about doing a thing*; en het Fr.: *Se mettre en devoir de faire quelque chose*.

Het eenvoudige *laten* komt bij Coornhert voor in den zin van *zich vertoogen*—staan: *Hoe soudē dā laten?* en zoo spreekt het H. D. nog,

2. Sommige wkww. regeren twee 4. nmvv., als *noemen, heeten, maken, uitroepen, kroonen* enz.: *God noemde het licht dag, en de duisternis noemde Hij nacht. Gij heet mij meester. Ik zal u visschers der menschen maken.* Dikwijls wordt de tweede 4. nmv. door tot geregeerd: *Maakt niet het huis mijns Vaders tot een huis van koophandel.* Dit is ook met *ustroepen, kroonen, en zulven*, de gewone wijs van zich uit te drukken: *En de doornbosch zeide tot de boomen: indien gij mij in der waarheid tot eenen koning over u zult enz.* (Rigt. ix. 15) Op gelijke wijs: *Iemand tot ridder staan, tot opziener aanstellen, tot opvolger tenoemen* enz.

3. Niet zelden hebben O. wkww. een 4. nmv. bij zich, en dit vindt vooral plaats bij bepalingen van tijd of maat, b. v.: *Den ganschen dag zitten, twee uren loopen, een half wurtje praten; mijn kind is drie duim gegroeid sedert gij laatst hier waart, mijne kamer is twee voet hooger dan de uwe; Deze oeweeft 800 pond; mijn boek kost vier gulden.* Het valt niet gemakkelijk van dit spraakgebr. eene voldoende verklaring te geven. Men kan er zich met Heijse en anderen van af maken, door te zeggen, dat het een *casus absolutus* is, maar wij twijfelen of het daardoor duidelijker wordt. Achter den vergr. tr. der bijv. nmww. verschult ons spraakgebr. van dat der Franschen, Engelschen en Duitschers, die allen een voorz. bezigen: *Hij is een' heel hoofd' grooter dan ik, luidt in het Fr.: Il est plus grand que moi de toute la tête; in het Eng.: He is taller than I by a whole head; in het H. D.: Er ist um einen ganzen Kopf grosser als ich.*

Beheersching door voorzls.

366. Voorzls. beheerschen doorgaans een 4. nmv. *Wege* en *halve* hebben den 2. nmv. en staan achter het woord dat zij beheerschen: *Al wie des voordeelshalve zijn geweten bezwaart, is gewis een dwaacs. Het weder van verleden maand zou ik, uwer gezondheidwege, niet terug wenschen.*

1. Het oud Holl. gebruikte veelvuldig den 2. nmv. bij voorzls.; en dit gebruik heeft in menige spreekwijs stand gehouden. Zoo zeggen wij nog: *Binnen 's lands, buiten 's lands, binnen 's monds, tusschen deks, voor 's hands, onder 's hands, van ouds, tot vervelens, tot walgens, tot stervens toe, bij tijds.* Ook ontbreekt het ons niet aan dergelijke voorbb. van den 3. nmv.: *In der daad, bij der hand, in der tijd, in aller tijl, ter goeder ure, wel ter spraak, ter goeder trouw; met der woon, uit der mate, ten daze, ten huize, in den lande, in den blinde, van koningtyken bloede, uit den hooge. v. d. H. Met duren eede. S. St. enz.* Wij merken hierbij op, dat de aangehaalde voorbb. van den 2. nmv., als ook de V. voorbb., van den 3. nmv. in elken spreektrant gehoord worden; terwijl de M. voorbb. van den 3. nmv., tot den deftigen stijl behooren. Voorts kunnen wij de schrijfwijze *in de daad, bij de hand*, niet aanbevelen, omdat wij geen voldoende reden vinden kunnen, waarom men zulke overblijfsels der spraak onzer voorouders zou moeten uitwischen.

Als 3. nmv. bij een voorz. zijn ook aan te merken, de spreekwijzen: *ten getale, ten bedrage, in gebreke*, zoo ook *voor dezen*. S. St. *In dezen*, in de bet. van *hierin*, bij v. H. en de Vr.; en *bij dezen: de bladen, die ik bij dezen mijnen landgenooten aanbiede*. v. H. (Verg. § 193.)

2. Over de verbuiging van bijv. nmww. en voornmww., achter *ten* en *ter*, heerscht eenig verschil. Veelal voegt men het buigingsteeken zoo wel achter het voorz. als achter het voornmww. of bijv. nmw. Zie hier voorbb.: *Ten allen tijde, ten den einde*. S. St. *Ten zijnen gevalle*. v. d. H. *Ten allen tijde*. B. *Ten zijnen opzigte*, d. Vr., en in het V.: *Ter zijner eere*. Siegenb. *Ter zelfder tyd*. v. d. P. *Ter goeder ure*. S. St. *Ter kwader uur*. v. d. H. *Ter myner verantwoording*. L. W. Met zulke namen als achter deze voorbb. staan onder het oog, durven wij niet met den Heer Bomhoff (Taalk. Mag. D. I, bl. 26) zeggen, dat men "tegen den aard onzer taal zondigt," wanneer men zich aldus uitdrukt. Liever zouden wij, om de welluidendheid, aanbeve-

len, om in het M. den uitg. van het voorz. zoo die al moet geschreven worden, in de uitspr. te verzwijgen, en dus *te allen tijde, te dien einde* te zeggen. De V. voorbb. zouden we ongemeoid laten. Wij voegen hier nog eenige bijzonderheden bij:

a. Voor aanw. voornmw. wordt thans veelal het bloote voorz. gebruikt: *Te genen dage.* v. d. H., *Te dier tijd.* v. d. P., *Te dezer gelegenheid.* Id.

b. Voor een bijw. schijnt welluidendheid het eenige rigtsnoer; immers lezen wij *ten onder brengen, ter nederschrijven.* v. d. H., terwijl men algemeen zegt *te boven, te buiten gaan, te binnen brengen.*

c. In den overtreffenden tr., na *ten*, wordt thans vrij algemeen de sluit-n weggelaten: *Ten klaarste* S. St., zoo ook *ten laatste, ten minste, ten beste*, bij allen, gelijk men in den positivus altijd *ten kwade, ten goede* enz. gezegd heeft.

d. In *ten eenen maal* heerscht tweederlei gebr., als *ten eenemaal* B., en met verzachting *ten eenemale.* v. d. H., en bij d. Vr., nu eens *te eenemale*, dan weder *ten eenemaal.* Het laatste schijnt wel het gebruikelijkste.

e. In *te post en te paard, te vuur en te zwaard*, blijft *te* onverbogen; niet alzoo in *ter see en te land.* S. St.

f. In verscheiden spreekwijzen duidt het verbogen voorz. ons het oude geslacht van een w. aan: *Ten dienste staan, ter elfder ure, ter dood brengen, ter oors komen.* v. d. H.,—niet gelijk het Taalk. Woordenb. opgeeft *ter ooren.* Zoo ook *te dier tijd.* v. d. P.—*Ten prooi en ter prooi*, worden door elkander gebruikt, gelijk dan ook het w. bij Siegenb. en Weil. als V. en bij Bild. als M. opgegeven wordt.

3. *Wege en halve* worden oneigenlijk voorzls. genoemd. Het eerste is de wortel van *bewegen*: *Uwer gezondheidwege, is wegens, van wege uwe gez., dat is: uwe gez. mij daartoe bewegende.* *Halve* staat in verband met *helpe*: *Des voordeels halve, is ten behulpe, ten dienste* van het voord., gelijk in *mijnenthalve, uwenthalve* enz. Dat beide nmw. zijn, kan daaruit blyken, dat men ze ook met een voorz. gebruikt, als: *Van stadswege, om der liefde halve*, naar de regelmaat van *om des vredes wille.*

4. *Behalven*, is, volgens Bild. (Spraaik. bl. 243), verl. deelw. van *behou-en* of *behalden*, waarom hij dan ook volstrekt de sluit-n behouden wil. Wat het eerste betreft, gelooven wij dat hij gelijk heeft; het laatste is vrij onverschillig, zelfs pleit het tegenw. spraakgebr. voor *behalve*. Eene andere vraag is: vanwaar achter *behalve* menigmaal een l. nmv., en dan weder een 3. of 4.? De reden van dit verschijnsel is juist daarin te zoeken, dat *behalve*, even als het gelijkbeduidende *uitgenomen*, een deelw. is, want als zoodanig kan het met het voegw. *dat*, een ander wkw. achter zich nemen: *Ik heb niets tegen den man behalve dat hij mij zuur aanziet.* Wanneer nu het wkw. na *dat* hetzelfde is dat vooraf gaat, dan wordt het met voegw. en al verzwegen, maar de l. nmv. blijft: *Niemand heeft hem gezien behalve ik*, dat is: *behalve dat ik hem gezien heb.* De verbogen nmv. bij *behalve*, laat zich op gelijke wijs door invulling verklaren, maar kan ook onmiddellijk van *behalve* afhangen. Met *uitgenomen* is de constructie volkomen dezelfde.

5. Door sommigen wordt *waarts* onder de voorzls. opgegeven, die achter hunnen casus staan. Wij gelooven dat het een bijw. is, afgeleid van *waren*, gaan, gelijk *stuks* (vlugs) van *vliegen*; *ter loops, van loopen*; de *t* of *d* zou dan eene ingeschoven letter zijn. De bet. van eene rigting ligt dan niet in *waarts*, maar in het verzwegene *te*; *huiswaarts* is dan te *huise*, dat is, naar *huis gaande*. De gewone af. van *waard*, een oud w. voor *oord*, komt ons minder natuurlijk voor.

6. Soms tijds is het vrij onverschillig of een voorz. al dan niet herhaald worde; maar doellooze herhaling heeft altijd iets flauws. Men zegge dan niet: *Hij woont met zijne vrouw en met zijne kinderen buiten*, maar kort af *met z. vr. en kinderen*. Veelal wordt de herhaling nagelaten, wanneer het tweede w. zeer na in bet. of op eene andere wijs met het eerste verwant is, b. v.: *Met hane en goed; van kalk en steen; met man en muis; met hand en tand; over stok en blok; door lust en bedrog.* Maar in geval van tegenstelling is de herhaling verkijselijk: *De mensch wordt verzocht door rijkdom en door armoede; in gebrek en in overvloed ligt een strik verborgen.* *Zij zullen komen van het oosten en van het westen.* De genoegens van *den zomer en den winter* zijn aan beide geresen, maar die van *den zomer en van den winter*

zijn blijkbaar onderscheiden. Men zegge dan : *de kenmerken van den vriend en van den vijand der deugd ; de helden van den ouden en van den nieuwen tijd*, enz. *Tusschen* wordt niet herhaald. (§ 274. h.)

7. Voorzls. hebben dikwijls eene onbep. W. als 4. nmv. achter zich : *In het loopen, zonder om te zien, riep hij uit*. Het Eng. gebruikt daarvoor het tegenw. deelw. : *In running, &c.*

Hoe een wkw. eene onbep. W. beheerscht.

• 367. Een wkw. neemt vaak een ander wkw. in de onbep. W. achter zich, zoodat het laatste het voorw. des eersten is : *Ik meen te weten, dat uw vriend van mijn gevoelen is*.

1. Doorgaans wordt het 2. wkw. door *te* voorafgegaan, als voor eerst, achter wkw. die eene gemoedsbeweging uitdrukken : *Ik geloof, hoop, vrees, verwacht, wensch, verlang, denk* enz. *hem te zien, ik verblijd, bedroef, verwonder, verheug mij het te vernemen*; ten tweede, achter wkw. die een bevorderen of verhinderen te kennen geven : *Ik poog, tracht, verzoeck, raad, vermaan, gebied, verbied, weiger, belet* enz.; en ten derde, achter zittén, staan en liggen, waar het Eng. een deelw. gebruikt : *Hij stond te praten. He stood talking; ik leg te lezen, enz.*

Maar zonder *te* staat het wkw. achter zien, hooren en voelen, wanneer de onbep. W. ook aan het deelw. der Engelschen beantwoordt : *Ik zag hem loopen. I saw him running*; achter komen, gaan en blijven : *Ik kom u zien, en blijf wat met u praten, eer ik ga eten*; en achter doen, durven, laten, helpen, leeren, zullen, willen, kunnen, mogen, moeten, heeten en vinden. Maar zien en komen vereischen, in eene andere bet., het woordje *te*, b.v. : *Zie hem toch eens te spreken, dat is, tracht hem* enz.. *Indien het huis kwam in te vallen. If the house should happen to tumble down.*

• Eindelijk staat de onbep. W. zonder *te*, wanneer zij het verleden deelw. vervangt. Wij hebben (§ 258) van dit taalgebr. een wenk gegeven en komen er thans op terug. Uitvoerig handelt Ten Kate over dit onderw. (D. I. bl. 515) en volg. Zeer opmerkelyk is het, dat deze verwisseling van het deelw. met de onbep. W., zich doorgaans tot die 18 wkw. bepaalt, die zonder *te* met het volgende wkw. verbonden worden : *Wij hebben hem kunnen, mogen en moeten ontvangen. Heb ik u niet helpen dragen? Wie heeft hem leeren schrijven? Liggén, staan en zittén, maken uitzondering, want men zegt : Ik heb zittén schrijven, liggén slapen, staan praten, hoewel men ik zit te schrijven* enz. zeggen moet.

De volgende voorbb. strekken ten bewijze, dat het spraakgebr. niet altijd binnen de palen eener aangewezen analogie blijft : *Hij had het pogen te doen. v. d. P. Nog onlangs had hy hem uit zyne landpauzen pogen te verwijderen. v. d. H. God heeft u zoeken te leiden tot eeuwig geluk. Spijker.*

Nog minder is men in de taal des omgangs in het gebruik van deze constructie tot de boven opgegeven 18 wkw. beperkt. Dat bewijzen de volg. voorbb. die wij uit Kink. Beoord. enz. overnemen : *Ik ben hem wegen zien. Ik heb hem zoeken over te halen. Ik heb hem niet begeeren te zien. Ik heb het meenen te bespeuren. Toen eerst heb ik het beginnen in te zien. Wy hebben het zien te schikken. Men heeft hem weten te vinden. Hij is komen te overlijden. Ik had dat niet behoeven te doen. Gij had mij behooren te waarschuwen.* Wie ongedwongen spreekt, drukt zich in de taal des omgangs zóó uit; en de bovenstaande voorbb. kunnen, met weinig uitzonderingen, in elk opstel wel geduld worden.

2. Daar de onbep. W., behalve door *te*, ook wel door *om* voorafgegaan wordt, zou men kunnen vragen, wanneer het laatstgem. voorzl. te pas komt. Wij vonden dit *om* gebruikt, vooreerst na een zelfst. nmw. : *Denkt niet dat het Paulus aan moed ontbrak, om dit gevaar het hoofd te bieden.* v. d. P. *Het is mijn oogmerk niet, om Messala te pryzen.* v. H. Maar ook wel verzwegen, als : *Waarvan ik geen reden vind of te gaan.* v. d. H. Ten tweede achter een bijv. nmw., *dat het moeyelyk is om gesprekken te schrijven.* L. W. *Zoo als het ook toen niet vreemd was, om eene soort van ruilhan-*

del te drijven. v. H. *Het is onmogelijk om tusschen redenaars onderling uitspraak te doen.* v. H. Dan ook hier wordt het dikwijls weg gelaten. *Die alleen magtig geweest is, alle omstandigheden als hulpmiddelen aan zich te onderwerpen.* S. St. Maar wel het meest komt om voor achter een wkw., voornamelijk om het doel of de strekking eener handeling aan te duiden: *Verbittering spoorde hen aan om zich in persoon derwaarts te begeven.* v. d. P. *Zij vielen aan op het huis van Jason, om zijne gasten daaruit te halen.* Id. *Hen willende dwingen, om het verblijf van Paulus te openbaren.* Id. *Straks worden eenige Joden naar Beréa afgevaardigd, om ook aldaar het graven op te ruwen.* Id. *Tot dat Sulus en Timotheus hem kwamen opzoeken, om gezamenlijk de reis naar Korinthe te aanvaarden.* Id.

Wanneer het verband van toestrekking reeds duidelijk door het voorafgaande wkw. aangeduid wordt, kan men meestal dit doel-aanwijzende om missen. Overtollig schijnt het daarom in de volgg. voorbb.: *Laat ons trachten om den mensch veeltijdig te vormen.* L. W. *Wat zou u kunnen beletten, om dat doel te bereiken.* L. W. Het ligt in den aard der zaak, dat men in veel gevallen om weglaten of gebruiken kan, zonder dat er de juistheid of volledigheid der uitdrukking onder lijdt; en het zou dwaasheid zijn, onze vrije taal in dezen, door willekeurige bepalingen aan banden te willen leggen.

Voorheen gebruikte men na om, de onbep. W., zonder te, zeggende: *Het is moeijelijk om doen, hard om verdragen* enz. Voorbb. hiervan vindt men in A. de Jagers Taalk. Handl. tot de Staten-Overz. enz. op h. w. om.

De onbep. W. als bijv. nmw.

368. De onbep. W. staat somtijds vóór een zelfst. nmw. en bekleedt alsdan de plaats van het bijv.: *Een vóór den avond te schrijven brief hield mijne gedachten bezig.*

Door den vorigen regel over de beheersching van de onbep. W., kregen wij aanleiding om dezen regel hier ter plaatse in te lassen, hoewel zij met de beheersching niets gemeen heeft. Wij zullen er niet lang bij stil staan en alleenlijk aanmerken, dat dit gebruik van de onbep. W. in de meeste gevallen iets atyfs heeft, waarom het dan ook bij goede schryvers weinig voorkomt, en dat zoodanige onbep. W. zich bezwaarlijk als bijv. nmw. laat verbuigen, hoewel *doen, gaan en zien*, als zamentrekkingen, zonder wanklank, eene buigings-aannemen, als: *Eene nog te doene zaak, een te ondergane straf, niet te voorziene gebeurtenissen.* Bild. was van dit spraakgebr. zeer afkeerig, omdat hij meende, dat het uit het H. D. ontleend was (Zie spraakl. bl. 278 en volgg.); Kincker heeft in zijne Beoord. enz., (bl. 129 en volgg.) het ongegronde daarvan aangetoond. Wij berusten in zijne redenering en blijven voor het overige bij het hierboven gezegde.

Beheersching der aanv. W.

369. Dat de aanv. W. als eene ondergeschikte zeggung, door het voorafgaande geregeerd wordt, daarover zal men zoo ligt niet twisten; maar onder hoedanige regels men die gevallen van beheersching begrijpen moet, en bij gevolg, wanneer men al dan niet de aanv. W. te gebruiken hebbe, is een der verwardste vraagstukken in onze taal. Letten wij op den voorgang van goede schrijvers, en trachten wij daaruit eenige wenken ter onzer besturing af te leiden.

Derzelver aard en benaming.

370. Over den aard der aanv. W., in het algemeen, en

over derzelve benaming, is boven (§ 200—203) het noodige reeds gezegd. De aanwijzing van het taalgebr., gelijk het ons bij nette schrijvers is voorgekomen, zal, terwijl het over deze moeilijkheid onzer taal meer licht verspreidt, tevens het hierboven gezegde moeten staven of omverwerpen.

Door schrijvers meer gebruikt dan door sprekers.

371. Het kan den oplettende niet ontgaan, dat de aanv. W., in de taal des omgangs, schaars gehoord wordt. Men zou al zeer gemaakt moeten spreken, om, b. v., te zeggen: *Ik wenschte wel dat Mynheer N. nu kwame, opdat ik van hem verneme of de courant reeds aangekomen zij enz.*

Wat daaruit af te leiden.

372. Hieruit blijkt dat de aanv. W. in onze taal, eene verfijning is op de spraak des omgangs, en dat zij tot de duidelijkheid niet volstrekt vereischt wordt. Zij is met honderd andere dingen uit het Latijn overgenomen. Maar volgt dan daaruit ook, dat wij ze maar weêr aan een' kant zetten kunnen? Voorwaar niet. Zij behoort tot die bijzonderheden, die de taal van een geregeld opstel van de spraak des omgangs onderscheiden en haar zekere deftigheid bijzetten, welke men niet kan verwaarloozen, zonder beneden den stijl van zijn onderw. af te dalen. Hieruit volgt dan verder, dat men de lijn tusschen gebruik en misbruik niet al te scherp trekken moet, dewijl men in eenerlei zeggingswijze, nu eens aant. en dan weder aanv. W. gebruiken mag, naar eisch van het onderw. en de gelegenheid,—eene vrijheid die men niet als een gebrek, maar als een voorregt moet aanmerken. Wij zullen ons niet aanmatigen hierover eenige voorschriften, hoe ook genaamd, te geven, alleenlijk uit onzen voorraad van voorbb., uit goede schrijvers ontleend, het taalgebr. aanwijzende.

Overzicht van het gebr. der aanv. W.

373. Het volgende overzicht is dan niet van voren ontworpen, en naar de regels van andere talen, of naar de voorschriften onzer voorgangers in dit vak, gekneed of gewrongen; het is na voorafgegane schifting der voorbb. opgemaakt, om, ware het mogelijk, het bijzondere onder het algemeene bijeen te vatten. Wie van den aangebo-

den voorraad beter partij weet te trekken, is aan ons overzigt even min gebonden, als hij zich tot de hier gegeven voorbb. behoeft te bepalen. Wij hebben onzen voorraad onder drie hoofden gebragt, en onder elk der zelve hetgeen wij meenden daartoe te behooren, bij elkander gesteld, als volgt :

ONZEKERHEID.	TOESTREKKING.	VERHINDERING.
a. Twijfeling	a. Noodzakelijkheid	a. Beletten
b. Indirekte vraag	b. { Gebod	b. Verbieden
c. Toegeving	{ Vermaning	c. Voorkomen
d. Mogelijkheid	{ Opwekking	d. { Waarschu-
e. Onderstelling	c. { Verzoek	{ wen
	{ Voorbeding	e. Vrees of be-
	{ Vergunning	{ douchtheid
	d. { Hoop	
	{ Wensch	
	{ Oogmerk	

374.

ONZEKERHEID.

a. Twijfeling: *De rede moet ons zeggen of er waarlijk eene hoogere openbaring Gods besta. v. d. H. Waarom zouden wij twijfelen of God eene orde en opklimming in zijn werk hebbe in acht genomen. v. d. P. Wie twijfelt er aan of hij van dezelve gebruik gemaakt hebbe? Id.*

Of dit tijdvak den naam verdiene, welke daaraan gegeven wordt?—Deze vraag enz. v. H.

Vraagt niet of de uitkomst aan deze voorspelling hebbe beantwoord. B.

De wijsgeer durft vragen of Hij zich kunne openbaren aan de kinderen der menschen. B.

Lieden van oordeel twijfelden geenszins of de volstreckte oppermagt tot haren oorspronkelijken boezem wedergekeerd ware. S. St.

Of hij aan deze uitnoodiging beantwoord hebbe, wordt niet vermeld. v. H.

Zoo zal men geen en oogenblik meer twijfelen, of dit kunnen invloed op het staatsgestel vermeerderd hebbe. S. St.

Laten wij beproeven of het mogelijk zij. S. St.

In de bovenstaande voorbb. wordt de aanv. W. door of aangekondigd; uit de volgende kan blijken, dat men

zich na *dat* ook daarvan bedient, om twijfeling uit te drukken. Het zij eens voor al gezegd, dat de anv. W. niet van een voegw. maar van den zin der geheele zeggung afhankelijk is.

Gaat het wel vast dat er ooit een Oldenbarneveld in de wereld geweest zij? S. St.

Ten minste schijnt de zaak zelve ons aan de hand te geven, dat hun gezag toen eerst eenigen klem verkregen hebbe. Id.

Men wil dat Jacoba zich bij velen hatelijk gemaakt hebbe. Id.

Uit zulk een wenschelijk voorbeeld zou de nakomeling besluiten, dat er geen sterker ware. Id.

b. Indirekte vraag: Hierdoor verstaan wij een voorstel, dat, zonder eene vraag te zijn, nogtans door een vraagw. wordt ingeleid. Uit de voorbb. zal men ontwaren, dat dit geval zeer na met het vorige van *twijfelen* verwant is:

Hoe diep dit gevoel Adam doordrongen hebbe, kan blijken. v. d. P.

Dewijl men niet naauwkeurig weet hoever hunne magt zich uitgestrekt hebbe. S. St.

Eene verdere overweging mag ons leeren hoe verre dit op ons onderwerp toepasselijk zij. Id.

Om daaruit af te leiden hoe gevaarlijk het zij. B.

Wie weet niet bij ondervinding, hoe heilzaam die rijkdom der taal zij. B.

Als wij deze dingen nagaan, dan staan wij verbaasd hoe het mogelijk ware, dat een sterveling dit alles heeft verrigt. v. d. H.

Wij leeren uit deze omwenteling hoedanig het onderscheid zij. S. St.

Ik zal trachten aan te toonen wat er van ons vereischt worde. B.

Om u aan te toonen waarin die sterkte des gemoeds gelegen zij, en op welke grondslagen zij ruste. v. d. H.

Dan rijst de vraag bij ons op, wat het doel dan moge geweest zijn? Id.

Ik weet bij ondervinding wat het zij, op dien leeftijd aan zich zelve overgelaten te zijn geweest. v. Hde.

Het kan dienen om u als in een levend voorbeeld te doen zien, wat het in hebbe, op gymnasiën verwaarloosd te zijn geweest. v. Hde.

Ik heb noch lust noch bekwaamheid om te onderzoeken welke regeringsvorm de beste zij. S. St.¹

c. Toegeving: Dit geval heeft, oppervlakkig beschouwd, veel overeenkomst met het volgende van onderstelling. Men geeft iets toe, om des onverminderd eene stelling te beweren; men onderstelt, om het geval aan te duiden waarin het beweerde gelden moet. Zoo is er dan toch een wezentlijk onderscheid: de voorbb. zullen dit nog beter aanwijzen. Men gelieve daarbij in het oog te houden, dat wij, om te bekorten, in de meeste voorbb. het nazindeel onderdrukt hebben:

Wat denkbeeld men aangekleefd hebbe, welke Godsdienst men belijde, één gevoelen is dat van allen. v. d. P.

Ik heb reden om te hopen dat gij met deze uitspraak onzes Zaligmakers zult bevredigd zijn, hoe wonderlijk zij ook schijne te klinken. B.

Hoe dit zijn moge. v. d. H.

Hoe men ook over het Christendom denke. Id.

Menschelijke wijsheid, hoe schoon zij zich voordoe, en hoe luide zij worde toegejuichd, is in goddelijke dingen veelal dwaasheid. J. Cl.

En schoon hem dit mislukt ware. S. St.

Schoon er bij ons nog vrij wat te verbeteren valle. v. Hde.

Het zij eens dat hij zulks te onregt geloofd hebbe. S. St.

Dit geval van toegeving vindt dikwijls plaats, zonder door eenig voegw. aangewezen te worden, en is dan aan den uitg. des wkws. alleen kenbaar. De volgg. voorbb. van dit gebr. meenen wij, bij gebrek aan andere, uit de leerboeken van Bild. en Weil. te mogen ontleenen: *Ik verwierv eens mijn verzoek, ik bleef toch dezelfde. De boosheid triomfeere, het is slechts voor een' tijd. Hij ga waar hij wil, nogtans ontvolgt hij het niet.* Zoo ook in onze gez.: :

*Deze aarde zij een tranendal,
Verdriet en moeite zij het al enz.*

d. Mogelijkheid: *Het is mogelijk dat deze uitlegging de ware zij. v. d. P.*

Het is thans wel mogelijk dat de alleenheerscher zijne pligten en regten, maar niet dat het volk de zijne kenne. v. H.

Misschien denken sommigen dat het aangevoerde voor-

beeld onjuist zij, en minder in aanmerking kunne komen. B.

Het is even onmogelijk dat de vrije handel onder ons gevaar loope. v. Hdp.²

e. Onderstelling: *Ik wil eens veronderstellen, dat gij door het thans levend geslacht voor een groot man gehouden wierd.* L. W.

Behaagt het de Voorzienigheid, dat eene lange reeks van nazaten de beminnelijke hoedanigheden van den tegenwoordigen Prins met het erfstadhouderschap vereenige. S. St.

Na *indien*, of het gelijkbeduidende *zoo*, gebruikt men wel de aanv. W. der verl. tijden, maar liefst de aant. W. van den tegenw. T. Dit laatste achten wij niet noodig door voorbb. te staven:

Indien dit het geval ware geweest. v. H.

Indien deugd en heiligheid het sieraad van alle menschen ware. v. d. H.

Indien het hem gelukt ware. S. St.

Zoo het mogelijk geweest ware. Id.

Indien men het haar niet belet hadde. Id.

Indien het met mijne ziel even eens gelegen ware. J. Cl.³

Bij omzetting verdwijnt het voegw.: *Ware Hij een bedrieger geweest.* v. d. H.

¹ Dat in deze constructie de aanv. W. niet altijd noodzakelijk geacht wordt, kan men uit de volgg. voorbb. afnemen:

Wie zal ons zeggen hoe dit geschiedt is? v. d. P.

In Gods woord is duidelijk genoeg aangewezen, waar het op aan komt. J. Cl.

In hoe verre de Prins daartoe mede werken kan, wat de prijs is, die op zijne pogingen wordt gesteld, blijke uit een enkelen trek. v. Hdp.

² Ook in dit geval ontbreekt het niet aan voorbb. van de aant. W.: *Sommigen gissen dat deze brief geschreven is.* v. d. H.

³ Zie hier een paar voorbb. van een tegenovergesteld gebruik:

Indien Eva in het Paradijs gebleven was. v. d. P.

Zoo de tijd mij vergund was. de Vr.

Hetgeen wij van den tegenw. T. beweerd hebben, wordt geenszins door de volgende voorbb. om ver gestooten:

Als ik mij in hunnen toestand verplaatse en mij de onaangenaamheden voorstelle. v. d. P. *Wanneer ik uwe leiding daarbij geniete.* L. W. *Ik zal vervolgens aantoonen, dat ik juist om deze reden de woorden, die ik verdedigen moet, gekozen hebbe.* S. St. In deze en dergelijke gevallen zou men de aant. W. met de verzachtende e, waarvan zich de redenaar menigmaal bedient, verkeerdelijk voor aanv. W. aanzien. Dit taalgebr. is wel gelijk wij § 214 seiden *oud*, maar niet *verouderd*; ook ligt het wezen van de wijzen des *wkwa*. niet in den uitgang.

375. TOESTREKKING.

a. Noodzakelijkheid: *Is het noodig dat ik mijne misdaden betreure en God om vergeving van dezelve smeekte?* v. d. H.

De noodzakelijkheid vordert dat de Hooge Raad in eene stad gevestigd worde enz. v. Hdp.

Hierop moet noodzakelijk volgen, dat de tweede kamer verdubbeld worde in getale. Id.

b. Gebod, vermaning, opwekking: *Art. 112 van de grondwet, wil dat de openbare schatkist alle kosten drage van* enz. v. Hdp.

Wie bloode en versaagd is, die keere weder en spoede zich naar het gebergte. Rig. vii. 3.

Niemand meene dat het noodeloos zij. v. d. H.

Elk onzer beginne van zich zelve, en ondervrage zijn geweten. v. d. H.

Dat men dit nimmer uit het oog verlieze. L. W.

Wandelen wij dan voort op dezen goeden weg. v. Hdp.

Gaan wij derhalve over tot het onderzoek der middelen. Id.

c. Verzoek, voorbeding, vergunning: *Veroorloof mij dat ik van u hoore.* L. W.

Alleenlijk verzoek ik dat men de straks gemelde beginzelen in het oog houde. S. St.

Wij verzoeken met aandrang, dat het regt op het geslagt ophoude onder de lasten van den staat voor te komen. v. Hdp.

Bij het adres wordt eenvoudig gevraagd dat de Hooge Raad in het middenpunt des rijks gevestigd worde. v. Hdp.

Zij die eene hemelsche openbaring alleen willen eerbiedigen onder voorwaarde dat zij algemeen bekend zij. B.

Mits dat de vrede op billijke voorwaarden te treffen ware. S. St.

Hun te vergunnen dat elk zijne moedertaal gebruike. v. Hdp.

d. Hoop, wensch, oogmerk: *Dat God hem in genade aangenomen hebbe, hopen en wenschen wij.* v. d. P.

Ik wenschte dat uwe scherts ernst ware. L. W.

De evangelieler wijk nooit uit ons hart. J. Cl.

Het ware te wenschen dat zij gebezigd wierd. v. Hdp.

Daarom is het wenschelijk dat het werk aanstonds bij de hand genomen worde. v. Hdp.

Het oogmerk of de bedoeling wordt veelal door *opdat*, *ten einde*, of iets dergelijks, aangekondigd, b. v. :

In al den weg, dien de Heere uwe God u gebiedt, zult gij gaan, opdat gij levet en dat het u wel ga. Deut. v. 33.

Maar hetzelfde geschiedt vaak door een betr. voornmw. :

Nog veel moeilijker valt het, uit de vergelijking van zaken, welke beginselen zoo veel verschillen, eenig licht te scheppen, hetwelk ons oordeel voor verbijstering beware. S. St.

Dus vond men zich verpligt eenen middelweg in te slaan, die niet te min zoodanig ware enz. Id.

In zijn gelaat las Paulus den wensch, dat ook aan hem zulk een teeken mogt geschieden, waardoor hij van zijne kreupelheid verlost wierd. v. d. P.

376. VERHINDERING.

a. Beletten : *Hij had willen beletten dat men gewaar wierd.* S. St.

Zijne eigenliefde duldt niet dat zijn oordeel terug kome. v. H.

Het gouvernement gedoogde niet dat de openbare scholen verlaten wierden. v. Hdp.

b. Verbieden : *Zoo wilt gij dan den godsdienstigen man verbieden dat zijn gevoel werke?* L. W.

c. Voorkomen : *Te verhoeden dat men op het gymnasium kome.* v. Hde.

d. Waarschuwen enz. : *Ziet toe dat u de valsche wijsbegeerte niet verleide.* B.

Geen dwaze vrees beklemme uw harte. Ev. Gez.

e. Vrees of beduchtheid : *Ik vreeze hem, dat hij niet misschien kome en mij sla.* Gen. xxxii. 11.

Opdat geen groote toorn over ons zij. Joz. ix. 20.

Nog tweederlei gebruik van de aanv. W.

377. De drie bovenstaande paragrafen omvatten niet alles wat tot het gebr. der aanv. W. in onze taal betrekking heeft. Ook vermeten wij ons niet, dit onderw. zoo af te handelen, dat er tot het bijeengebragte niet eenige belangrijke toevoegselen zouden kunnen gemaakt worden. Eer wij van dit punt afstappen zullen wij nog kortelijk aanstippen, hoe door de aanv. W. voorwaardelijke toekomst uitgedrukt wordt.

De toek. tijd der aanv. W. volgt niet alleen op eene

voorafgaande onderstelling, door *indien, zoo, of iets dergelijks*, aangekondigd: *Zoo gij met mijn kalf niet had geploegd, gij zoudt mijn raadsel niet hebben uitgevonden*; maar ook op elken verleden T. van een wkw. dat op de toekomst wijst, als *vreezen, hopen, verwachten, beloven, voorspellen, aankondigen* enz. Over dit een en ander is geen verschil, waarom wij het ook onnoodig achten om het door voorbb. te staven. Liever wijzen wij aan, hoe men in plaats van de omschrijving met *zouden*, dikwijls een verl. T. van de aanv. W. des hoofdwkws. gebruikt:

Schoon de uitgestrektheid van het nieuw gewonnen keizerrijk zulks wel degelijk vereischt hadde. S. St.

Viglius, die alleen bekwaam geweest ware om de Nederlanders te leiden. Id.

Wij konden nu reeds de nieuwe grondwet hebben. v. Hdp.

Een burger die zijn vaderland liefheeft en het gaarne zag bloeijen. Id.

In het voorbij gaan merken wij op, dat *zag bloeijen*, aanv. W. is, al wordt zij niet door de verzachtende *e*, die hier niet wel zou luiden, aangetoond. Tot dezelfde analogie behoort ook dit gezegde van Simon Stijl:

Deze vorst was geschikt geweest om Holland nog gelukkiger te maken, zoo hij geweten had, wat daartoe werd vereischt.

De tweede bijzonderheid, die ons voorkwam der vermelding overwaardig te zijn, is dat de aanv. W. bij voorkeur gebruikt wordt in eene zeggung, welke afhankelijk is van eene voorafgaande, die ook reeds als afhankelijk, of ten minste als hypothetisch is aangekondigd: Hetgeen wij bedoelen kan onder anderen uit de drie laatste voorbb. van § 375 blijken. Ook de volgende zijn van dien aard:

Te verhoeden dat men op het gymnasium kome, voor dat de leeftijd er rijp voor zij. v. Hde.

Wij kunnen met België eenen wapenstilstand sluiten, tot dat België zich verstaan hebbe met den Koning. v. Hdp.

Maar ook hier komt menigmaal de aant. W. voor: *Men kon geenszins beletten dat de schijn dikwijls voor het ware wezen werd aangezien.* S. St.

Al waren er in deze vergadering, bij welke de overtuiging

van het goddelijk gezag des bijbels niet levendig is, ja, al waren er, die dit gezag volmondig loochenen. B.
 Wij herhalen ten slotte onze overtuiging, dat het niet doenlijk, maar ook niet wenschelijk is, het vrije taalgebruik aan regels te binden.

NEGEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

DE WOORDVOEGING, OF VOLGORDE DER WOORDEN.

Verdeeling van het onderwerp.

378. Gewoonlijk neemt men bij de behandeling dezer stof drierlei constructie of woordschikking aan, te weten: de stellige of herhalende, de aanvoegende, ook wel afhankelijke genoemd, en de vragende; terwijl men in vereeniging hiermede nog eene tweede onderscheiding maakt, namelijk, die van regtstreeksche en omgezette woordschikking. Wij gelooven dat men hier noodlooszen omslag gemaakt heeft, en dat men met de laatstgenoemde onderscheiding alleen had kunnen volstaan. Immers wijken de aanvoegende en vragende woordschikkingen, slechts in enkele bijzonderheden, van de stellige af, terwijl al het overige zijne gewone plaats behoudt. Wij zullen dienvolgens al wat wij over woordschikking te zeggen hebben, onder twee hoofden brengen: *Regtstreeksche woordschikking* en *omzetting*, terwijl wij bij de beschouwing van het laatste, eene onderverdeeling maken zullen van *noodzakelijke* en *toevallige omzetting*.

Regtstreeksche woordschikking.

379. Beschouwen wij eerst de volgorde der hoofbestanddeelen van eenen volzin:

a. Het onderw., met of zonder bepalingen, staat vóór het gezegde: *Ik ben; wij dragen; gijlieden wordt geëerd; luije menschen verarmen; goed te doen berouwt niet; gedurig steunen en klagen mishaaft; wie zelf veel liegt, gelooft niemand; de man met de bril op de neus spreekt.* Ook wanneer die bepalingen gedeeltelijk door een kwk. met een betr. voornmw. uitgedrukt zijn: *De man met het houten been, die hier dagelijks voorbij kwam, is dood.*

De verdienstelijke man, die allen met raad, en niet weinigen met geld ondersteunde, wien zelfs de booswicht zijne hulde niet ontzeggen kon, wordt na zijnen dood nog gelasterd.

b. Het voorw., met of zonder bepalingen, staat achter de eenv. TT. van het wkw: *Hij roept mij; ik bemin haar; Piet fopt Jan en Jan fopt Piet; de smid buigt het ijzer; de wind draait het vaantje. David doodde den ontzaggeijken, door de overige Israëlieten zoo gevreesden, reus. Ik zag dan eindelijk, den algemeen bewonderden, weleer door mij en mijne vrienden miskenden kunstenaar.*¹

c. Bij zamengest. TT. des wkws., staat het voorw. met of zonder bepalingen tusschen het hulp- en hoofd-wkw.: *Ik heb hem gezien; hij zal mij bezoeken; de koorts heeft den reeds te voren zwakken lijder hevig aangetast; uwe leerlingen hebben de moeijelijkste vraagstukken overgeslagen, zij zullen de verwachtingen hunner ouders teleur stellen.*

Deze woordschikking strekt zich vervolgens uit tot alle woorden, die met het wkw. te zamen één denkb. uitdrukken:

*Brave kinderen maken door hun pligtmatig gedrag, hunne ouders gelukkig; woeste volken slaan hunne krijgsgevangenen dood; een braaf man heeft goed en bloed voor zijn vaderland veil; mijn huis staat sedert twee en een half jaar te koop; de uitkomst stelt vaak onze billijkste verwachtingen teleur; lediggangers loopen bij de geringste aanleiding te hoop; dit geluk valt niet allen menschen te beurt; hij maakt op uwe beloften geen staat; ik zet hem dien uitval nog eens betaald.*²

Iets dergelijks vindt plaats bij de eenv. TT. van zamengest. wkww., wanneer, namelijk, het scheidbare voorz. geheel aan het einde komt: *De leerling zegt zijne les op; ik zie de noodlottige gevolgen van mijne dwaaling in; de eigenaar van het bosch zeide mij de helft der opbrengst toe en stond mij zijn jagtverblijf af; de vrees voor de gevolgen zijner misstappen blijft hem onder alle omstandigheden bij; de geldzucht van den gierigaard straalt bij al zijne bedrijven, in al zijn doen en laten, door.*

¹ Als uitz. op dezen regel is het aan te merken, dat de onbep. W. het voorw. der handeling voorop heeft: *Wij wenschen ons geluk te bevorderen. Ik beloof u den brief te zullen toezenden. Hij poogde mij te overtuigen, maar kon mij niet bewegen hem te gelooven. Onzen tijd verkwisten of verbeuzelen, is ons leeren verkorten.* Zoo ook met twee achtereen volgende onbep. WW.: *Ik wenschte dien kunstenaar te leeren kennen; hij beweerde het ontwerp alleen te kunnen uitvoeren.*

³ Tot deze regelmaat behooren: *Gij kijkt mij de woorden uit den mond; de beduenden eten mij de ooren van den kop; hij trekt zich de haren uit het hoofd; wij kijken de kat uit den boom; de kastelein haalde ons het vel over de ooren* enz.

Niet zelden wil het taalgebr. dat het bijw., door inlassching van het voorw. der rede van het wkw. gescheiden worde, zonder dat men daar, voor zoo ver ons bekend is, eenige reden van geven kan: *Ik bemijn mijnen zoon teder; gij behandelt uwe kinderen streng; men beoordeelt eenen vriend partijdig; de grijsaard beschreef zijne ongelukken aandoenlijk*. In al de opgenoemde voorbb., waarvan men de lijst nog aanmerkelijk zou kunnen vermeerderen, kan men het voorw. niet wel anders plaatsen. Daarentegen laten sommige bijww., vooral die van tijd of plaats, zich door het voorw. der rede niet van het wkw. afscheiden: *De deugd beloofde altijd haren beoefenaar; een booswicht vindt nergens rust; wij eten dagehijks visch; hij spreekt zelden de waarheid*; terwijl wederom andere ons te dezen aanzien, alle vrijheid laten: *Ik doe haastig mijn werk en ik doe m. w. haastig; ik kocht gisteren dat huis en ik kocht dat h. gisteren*. Wanneer het voorw. door een voornmw. uitgedrukt wordt, kan het niet wel door tusschenkomst van een bijw. van het wkw. afgescheiden worden: *Wij zien hem dikwijls; wij hooren hen gaarne; hij bemint u hartelijk* enz.

Volgorde der onderdeelen van eenen volzin.

380. a. Het bijv. nmw. staat vóór het zelfst., en neemt al wat tot bepaling of omschrijving dient voorop, b. v.: *De zwakke mensch, de doorgaans, maar vooral in zijne kindsche jaren, zoo zwakke mensch; de voor ons, en voor allen, die het waar geluk zoeken, zoo onmisbare zegen Gods*. Zoo ook met het deelw.: *Wie zal nog eenige waarde hechten aan uwe zoo herhaaldelijk geschonden beloften? Wij bewonderen zijne alle geloof te bovengaande vlugheid*.¹

b. Het bijw. staat onmiddellijk achter het wkw.: *Hij loopt hard; ik zit gemakkelijk; uw vader zingt voortreffelijk*; en altijd vóór het bijv. nmw. dat er door bepaald wordt: *Zij loopen ongelooflijk snel; mijn vriend is gedurig ziek; de paradijsovogel is uitnemend fraai; gij zijt onverzettelijk stijfhoofdig*.

c. Van twee of meer bijww. staat dat het laatst, hetwelk in den zin het naauwst met het wkw. verbonden is: *Hij komt dikwijls te laat, en gedraagt zich altijd en overal onbescheiden*. Maar dit geldt niet slechts van bijww.; het strekt zich ook tot alle bepalingen van het wkw. uit, die door middel van een zelfst. nmw. met een voorz. uitgedrukt worden: *De tuinman kwam met den hoed op het hoofd binnen; de gedaagde verscheen, met een opgeruimd gelaat en eene onverschrokken houding, voor den regter; de schipbreukelingen kwamen, niet zonder levensgevaar, tegen den avond, met de reddingsboot, gelukkig aan land*. Uit dit laatste voorb. kan men onder anderen ook zien, dat men in het plaat-

sen van bijww. de bedoeling van den spreker in het oog houden moet; men zou niet wel kunnen zeggen: *Kwamen gelukkig niet z. levensgevaar* enz. Immers zou men dan te kennen geven, dat het een geluk is om aan levensgevaar bloot gesteld te zijn; en dat kan de bedoeling niet wezen.

d. Bij zamengest. TT. treden alle bepalingen van het wkw. tusschen het hulpw. en het hoofdwkw. en wel in dezelfde orde als bij de eenv. TT.: *De schipbreukelingen zijn, niet zonder levensgevaar, tegen den avond, met de reddingsboot, gelukkig aan land gekomen. Wij zullen, morgen ochtend vroeg, met een paar vrienden, te paard naar de stad rijden. Ik ben gisteren avond, tegen elf ure, gerust ingeslapen.* Doorgaans zet men tijdsbepalingen voorop, maar men kan zich in dat opzigt alle, met wel-luidendheid bestaانبare, vrijheid gerust veroorloven: *Ik zal u, met den brenger van uw briefje, voor den avond, een antwoord zenden; of: ik zal u, voor den avond, met* enz.

e. Gelijk andere bijww., zoo plaatst men ook het ontkenkende *niet* achter het wkw.: *Ik schrijf niet; met ingevoegden verbogen nmv.: Ik schrijf hem niet; ik geef haar het boek niet; en in zamengest. TT. hecht het zich aan het hoofdwkw.: Wij hebben uwen vader niet ontmoet; deze trouwe vriend zal mij in den nood niet verlaten.*

Men plaatse, om de duidelijkheid, het woordje *niet* altijd zoo na mogelijk bij het woord waarop de ontkenning slaat: *Ik verheug mij niet hem gezien te hebben; ik verheug mij hem niet gezien te hebben.* In het eerste voorbeeld wordt het verheugen, in het tweede het gezien hebben, ontkend. Een dergelijk onderscheid is ook in de volgg. voorbb. op te merken: *Het is ons geoorloofd niet te spreken, en het is ons niet geoorloofd te spreken; het is niet mogelijk dat hij mij verstaat, en het is mogelijk dat hij mij niet verstaat; ik ben niet zoo gelukkig geweest van hem te ontmoeten, en ik ben zoo gel. gew. v. h. niet te ontmoeten.* Soms is de verplaatsing van *niet* onverschillig: *De kat is zoo trouw niet, of niet zoo trouw als de hond.*³

f. Wanneer een wkw. een 3. en een 4. nmv. bij zich heeft, staat de 3. gewoonlijk eerst: *Wij geven hem geld, en hij levert ons mondbehoefsten. Ik heb u raad gevraagd, maar gij blijft mij antwoord schuldig.*⁴ Maar wanneer

beide nmvv. voornmww. zijn, dan staat de 4. nmv. dikwijls voorop: *Ik beveel haar u aan; ik draag hem u op; zij begeerde den hond te hebben, en ik schonk hem haar*: vooral wanneer het als 4. nmv. staat: *Geef het mij, ik zal het u weder geven*. Maar ook hier heeft men alle vrijheid, die met duidelijkheid en welluidendheid bestaanbaar is: *Weiger mij het niet*. De 4. nmv. staat ook veelal voorop, wanneer hij door een bezit. voornmw. op het onderw. der rede terugwijst: *De overledene heeft al zijn goed zijnen oudsten broeder nagelaten; wij hebben onzen bijstand u niet geweigerd*. Maar in veel gevallen is het onverschillig; immers belet niets ons te zeggen: *Wij hebben u onzen bijstand niet geweigerd; gij hebt haar uwe weldaden te hoog aangerekend*.

g. Het voorz. staat, overeenkomstig zijnen naam, vóór den nmv. dien het beheerscht. Sommige spreekwijzen maken op deze regel uitz., b. v.: *Jaar uit jaar in; den weg langs*. Wat het tweede voorb. betreft, is het misschien juister *langs* als bijw. en *weg* als 3. nmv. te beschouwen, en het aldus te omschrijven: *Hij ging, wat den weg betreft, in de lengte*. En dat dit de regte opvatting is, daarvoor pleit dat *langs*, in eene andere bet., niet achter zijnen nmv. geplaatst wordt; immers zegt men nooit: *Zij zitten den weg langs*, maar wel *langs den weg*, dat is *nevens aan*. Zoo ook: *Gij loopt mij voorbij; zij ging de deur uit en klom het venster weder in*; waar *voorbij*, *in* en *uit* tot het wkw. behooren, en *mij*, *deur* en *venster* als 3. nmv. te beschouwen zijn. De vergelijking met andere talen schijnt dit gevoelen te staven, b. v.: *Ihr geht an mir vorüber. She went out at the door and in at the window*. Zoo verschillen *ik spreek tegen u* en *ik spreek u tegen*. Niet dat *u* in het tweede geval als 3. nmv. te beschouwen is, maar het wordt door het wkw. *tegenspreken*, niet door het voorz. geregeerd.

h. De onbep. W. van een wkw. neemt doorgaans al hare bepalingen voorop: *Willem schijnt zijnen oom nog meer dan zijnen vader te beminnen; gij benadeelt u grootelijks door uwen tijd te verbeuzelen; Jan heeft zich vermoeid, door den berg al te snel te beklommen*. Dit geldt ook wanneer de onbep. W. in plaats van het tegenw. deelw. treedt, gelijk in de volgg. voorbb.: *Mijn oom heeft menschen bij zich inwonen; ik had juist eenig geld renteloos liggen; wij hebben in elke kamer twee kaarsen*

branden. Maar wanneer de bepalingen wat lang zijn, dan worden zij achter de onbep. W. geplaatst: *Wij wenschen met u te spreken, over hetgeen dezen morgen, gedurende uwe afwezigheid, gebeurd is*. Hier zou *met u te spreken*, achteraan geplaatst, wat te ver van het regerende w. *wenschen* verwijderd zijn. Het te veel of te weinig is ook hier zoo juist niet af te meten. De volgg. voorbb., die voor ons gehoor niets moeilijks hebben, kunnen bewijzen dat de onbep. W. al heel wat bepalingen voorop nemen kan: *Ik zie thans uwen voorheen zoo zwakken broeder, alle morgen vroeg, met een fikschen pas, voorbij mijne deur stappen; de vliegende visch ontvlugt zijnen vijand, door zijn eigen element, het water, voor korte oogenblikken, met de lucht te verwisselen*.

¹ Uitzz. op dezen regel maken *zoodanig* en *zulk*, waarvan het eerste meestal, en het laatste altijd het niet bep. lidw. tusschen zich en het zelfst. nmw. in nemen: *zoodanig eene onderneming, door zulk eenen man*. Ook zegt men *geheel het land en het geheele land*. Hetzelfde vindt dikwijls plaats wanneer het bijv. nmw. door zoo voorafgegaan wordt: *Zoo groot eene onderneming, zoo zwaar eene ramp, zoo hagchelyk een oorlog* enz. Opmerkelijk is de plaatsing van het bijv. nmw. wanneer het eene eigenschap uitdrukt die als gevolg van de handeling des wkwa. voorgesteld wordt: *Men schrijft zijne vingers krom; schilder dat huis groen; ik sla het blikplat; het kind schreeuwt zijn keel heesch; gij praat mij den kop gek; hij kijkt zijn oogen blind; die jongens razen mij de ooren doof; ik lach mij slap; zit mij dood* enz.

² Dat deze regel aan uitzz. onderhevig is, kan men § 379, 2, aangetoond zien.

³ In het voorbijgaan willen wij hier tweederlei gebruik van *niet* aannemen: Voor eerst, in uitroepingen, waar het zijne ontkennende kracht verliest: *hoe heilzaam moet dit op eene geheele universiteit niet werken!* v. Hde. *Hoe heerlijke zelfsvoldoening had mijn vriend dan van zijn schrijven niet!* Id.; Ten tweede, achter wkww. die een verhinderen of voorkomen te kennen geven, en hier is het gebruik verdeeld. Bij Borger lezen wij: *Zij belet dat wij niet ons evenwigt tegen de kracht der zonde verliezen*; en bij Stijl: *Men kon geenszins beletten, dat de schijn dikwijls voor het wezen werd aangezien*. Wie zal tusschen zulke mannen beslissen? Maar is dat beslissen dan wel zoo hoog noodig?

⁴ Wij hebben boven reeds gezien dat een onz. kw. met een bijv. nmw. tot één denkb. verbonden, bedrijvend worden kan. Thans krijgen wij uit het laatste voorb. aanleiding om, ten betooge daarvan, nog eenige spreekwijzen aan te halen: *Schuldig zijn of blijcen; gewaar worden; kond doen, en wijs worden* zijn van dien aard. De twee laatste zijn thans verouderd; men zegt daarvoor *aankondigen* en *te weten komen*. *Gewaar worden* laat zich ook door *ontwaren* of *bespeuren* uitdrukken. Voor *schuldig zijn* zegt het Kaapsch *schulden*, b. v.: *hij schuld mij—of ook wel hij moet mij veel geld*.

TWEEDE GEDEELTE VAN HOOFDSTUK XXIX.

OMGEZETTE WOORDSCHIKKING.

Noodzakelijke omzetting.

381. De noodzakelijke omzetting betreft de drie hoofdbestanddeelen van eenen volzin; en daarbij is het volgende in acht te nemen:

A. Het onderw. verkrijgt zijne plaats achter het wkw., of in zamengest. TT., achter het hulpw. en wel in de onderstaande gevallen:

a. Bij eene vraag: *Spreekt gij? hoor ik iets? is dat goed? hebt gij met den kunstenaar gesproken? zal het einde aan het begin beantwoorden? wien roept gij? wat wil hij?*

Als uitzz. op dezen regel zijn de volgende gevallen aan te merken:

1. Wanneer de vraag met een vr. voornmw. in den l. nmv. begint: *Wat schrikt ons af? Wie heeft de wereld geschapen?*

2. Wanneer men de bewering of het vermoeden van eenen ander als vraag voorstelt, om des te nadrukkelijker te ontkennen: *Ik zou mijn eigen kind niet ontzien? hem buiten noodzakelijkheid op den rand eens afgronds stellen? geloof het nimmer.*

b. Wanneer het voornmw. bij de geb. W. uitgedrukt wordt: *Blijft gij hier, ik zal hem te gemoet gaan.*

c. Bij eenen uitroep: *Hoe kort is de vreugd, hoe lang het naberouw van hem, die zich voor zijne hartstogten laat besturen?*

d. Bij eene opwekking of vermaning: *Staan wij bij dit onderwerp een weinig stil; wijten wij toch nooit aan een blind toeval, hetgeen de bestelling eener wijze Voorzienigheid is.*

e. Bij eenen wensch: *Was ik maar te huis! had ik hem nooit gekend! kon ik hem ook nu nog vergeten!*

f. Bij uitlating van indien of wanneer: *Doet hij zijnen plicht, dan zal het wel zijn; had de goede man mij begrepen, dan zou er tusschen ons niets bestaan, en had ik het misverstand voorzien, dan zou ik het voorgekomen zijn.*

g. Wanneer een of meer ww., nadrukshalve, voorop geplaatst worden: *Misschien begrijpt gij mij niet; morgen*

zal ik de reis aanvaarden ; twintigmaal heb ik het beproefd ; te midden van die woelingen kwam de jonge vorst aan de regering.

h. Wanneer eene zinsnede met zekere voegww. begint. Wij bedoelen voornamelijk de volgende : *Al, ook, insgelijks, daarom, derhalve, echter, nogtans, toch, evenwel, zoo, zoodra* en andere van gelijke bet. : *Al hebt gij mij gezien ; ook twijfel ik er niet aan ; zoo zien wij het gevolg van ons verzuim enz.* Zoo ook met *er* : *Er is nog plaats ; er is geen geld ; er komen heden menschen bij mij.*

B. Het wkw. staat aan het einde der zinsnede, nemende niet alleen het voorw. der handeling, maar ook alle bepalingen, zelfs het scheidbare voorz. voorop, terwijl in zamengest. *TT.* het hulpw. achter het hoofdwkw. geplaatst wordt.

Deze woordschikking komt voor :

a. Achter zekere voeg- en bijww.¹

Hiertoe behooren : *Als, indien, daar, toen, gelijk, dewijl, terwijl, dat* en voorts alle uitdrukkingen waarvan *dat* een gedeelte uitmaakt of voorheen uitmaakte, als *omdat, opdat, voor- na- van dat, hoewel, behalven, uitgenomen, ten zij, mits, aangezien, nademaal* enz.

*Als ik die grootheid vatten wil ; daar wij geene belooning verdiend hebben ; toen de zon opging ; gelijk de ouden ons voorgedaan zijn ; dewijl gij mij gezien hebt ; terwijl ik met de schuldwachter sprak ; ik weet dat gij mij belasterd hebt ; omdat ik den man ken ; van dat ik in dit land mijnen voet aan wal gezet heb enz.*²

Zoo ook bij *of* (whether) : *Ik weet niet of het reeds zoo laat is ; of hij mij begrepen heeft* enz. Maar *of* (either, or), *en, maar* en *want* hebben de regtstreeksche woordschikking bij zich : *De gezant is reeds aangekomen ; of zal niet lang meer vertoeven. Wij hebben u verdedigd, en zullen u in geen geval verzaken ; maar gij kunt niet vergen, dat wij u in deze onderneming bijstaan, want hoogere pligten verbieden ons zulks.*³

b. Achter betr. voornmww. en die zamenstellingen met *waar*, welke op het voorgaande terugvoeren, als *waarom, waarmede, waarbij, waarin, waaruit* enz. Hiertoe behooren ook *weswegens* en *weshalve* : *De vriend wien ik mijn vertrouwen geschonken heb ; het graan dat ik u aanbeveel ; de koning wiens bevel ik als onderdaan geëerbiedigd heb ; de moeder wier liefde u dagelijks meer blijken zal ;*

*het kruis waaraan de Jood zich steeds geërgerd heeft; de wapenen waarmede wij het ongeloof bestrijden moeten, en waardoor wij voorzeker de zege behalen zullen.*⁴

¹ In Weiland's Spraakkunst (§ 254) kwam ons eene onnaauwkeurigheid voor. Daar worden *nogtans* en *evenwel* onder de voegww. opgegeven, die de verbindende woordschikking vereischen, terwijl de bijgebragte voorbb., overeenkomstig het eenparig taalgebr., in de zoogenaamde vragende constructie staan. Zie hier de voorbb.: *Evenwel wil hy gelijk hebben; nogtans zou het hem niet baten.* Immers zou de verbindende woordschikking deze zijn: *Evenwel hij gelijk hebben wil; nogtans het hem niet baten zou.* Maar zoo spreekt niemand.

² De verplaatsing van het hulpw. is niet volstrekt noodzakelijk. Men zeg^t zoo goed, *dewijl ik hem niet heb gehoord, als—gehoord heb; nadat wij het noodige hadden gekocht, als—gekocht hadden.* (Verg. Bild. Spraakk., bl. 323.)

Voorts houdt het hulpw. volstrekt zijne plaats voor het hoofdw. *kw.* wanneer dit in de onb. *W.* in plaas van het deelw. staat, en van eene tweede onb. *W.* gevolgd wordt: *Omdat ik nooit had leeren lezen, of lezen geleerd had.* Het laatste klinkt in onze taal vreemd, als hebbende meer van het *H. D.* *Indien ik u had zien zitten, laat zich niet in zitten gezien had* veranderen, zonder de taal geweld aan te doen; en dit geldt ook van die onregelw. *kw.* die geen deelw. hebben, waarover men § 258 en 367 kan nazien: *Hoeu ei ik mijn huis had kunnen verkoopen, niet kunnen verk. had; ook niet had verkoopen kunnen,* hetgeen een germanisme zijn zou. Wij merken hier in het voorbijgaan aan, dat de Duitschers ook buiten de verbindende woordschikking hunne onbep. *WW.* anders plaatsen dan wij, b. v.: *Ich wurde ihn laufen lassen, ik zou hem laten loopen; wir können sitzen bleiben, wij kunnen blijven zitten.*

³ *Want* had bij onze voorouders de verb. woordschikking, b. v.: *Want hij door dien wegh soude voorbij gaen,* Luc. xix. 4 en meer andere voorbb. in de Jagers Taalk. Handl. enz. Bild. heeft dit verschijnsel in zijne Versch. III. 65, trachten te verklaren, door *want* van *gewaand* af te leiden. Is het niet meer overeenkomstig de bet. des *wa.*, om het als zamentrekking voor *wagent*, dat is, bewegend te beschouwen? Dit komt ons vooral dan waarschijnlijk voor, wanneer wij het bij *maar* geplaatst vinden, b. v.: *twelck ik u ghesonden soude hebben, maer, want ik u niet en wiste waer te vinden, ist bij mij be-waert gheweest.* Coornh. Het kan voor *wegende*, d. i. overwegende, in aanmerking nemende, staan: in beide gevallen moet *dat* ingevuld worden, en van daar de verbindende woordschikking.

⁴ Het is alleen bij de betrekkelijke beteekenis van *toen*, dat de verb. constructie vereischt wordt; bij de aanwijzende bet. plaatst men de vrag. woordschikking, b. v.: *Toen (when) ik dit vernam, was ik te vreden, want toen (then) zag ik in, dat zijne bedoeling zuiver was.* In het algemeen houde men in het oog, dat de woordschikking niet zoo zeer van het voegw. als van deszelfs bet. afhangt: *Zoo blijft alles bij het oude; zoo (indien) grij blijven wilt, is het goed; zoodra de adem uit den mensch is, wordt hij koud; niet zoodra was de adem er uit, of men wilde het lijk begraven.*

Vrijwillige omzetting.

382. Deze bestaat hoofdzakelijk daarin, dat men in eenen volzin de eerste plaats geeft aan hetgeen men het meest wil opgemerkt hebben, terwijl dan bij het volgende *wkw.* het onderw. achter komt, gelijk bij de vragende woordschikking. Deze vrijheid draagt veel tot eene aangename verscheidenheid in onze woordvoeging bij, en kan ook aan de welluidendheid van een opstel dienstbaar gemaakt worden. Uit de volgg. voorbb. kan men zien hoe schier ieder rededeel op zijn beurt vooraan

staan kan: *Goud of goed heb ik niet; vleesch kan ik u geven, maar brood niet; delven kan ik niet; te bedelen schaam ik mij; boven is het goed wonen, maar beneden kan ik het niet uithouden; groene vruchten eet ik niet, en rijpe kan ik niet krijgen; voor het huis staan boomen, achter is een weiland; zonder verlof gaan wij niet buiten de poort; de poort uit mogen wij niet; drie dagen heb ik gewacht; volgaarne wil ik nog langer wachten, want mij ontbreekt geen geduld; haar ken ik niet, maar haren vader zien wij dagelijks; ijzen moet men bij het gezicht van zulk eene daad; sterven zult gij, ellendeling! in de wereld zult gij verdrukking hebben; geheel kan ik u niet voldoen; nu heb ik geen geld, en wachten wilt gij niet; groen moet hij zijne deur laten verwen, geen andere kleur; geslapen heeft de patient wel, maar gerust niet; zwijgen is de boodschap enz.*¹

Niet zelden wordt het slotwoord onmiddelijk bij het wkw. gevoegd, en dit geschiedt om de voortvarendheid of drift des sprekers aan te duiden: *Geef hier mijn geld; laat staan dat kind; haal uit uw beurs; neem af dien hoed.* Zoo luidt, bij het wenden van een schip, waar alles vlug toegaat, het bevel: *Laat los je boelijns!* en het commando bij het laden van 't geweer: *Bijt af patroon!*

¹ Indien ik alleen voor Hollanders schreef, dan had ik zeker met minder voorbb. kunnen volstaan; want zelfs ongeletterden bedienen zich van allerlei omzetting zonder er eens aan te denken; zoo vrij is onze taal in dit opzigt. Hee men van deze vrijheid in de dichtkunst partij trekken kan, zullen wij aan het onderzoek van den lezer overlaten. Een enkel voorb. uit onze kerkgezangen is zoo goed als honderd:

Van de velden, uit de stroomen,
Uit de diepten van de see,
Uit de wolken, van de boomen,
Deelt G'ous milden zegen mee.

DETTIGSTE HOOFDSTUK.

HET REDEVERBAND.

Wat het is.

383. Het redeverband is de onderlinge betrekking of zamenhang van voorstellen in eenen volzin, en van volzinnen in eene rede.

Gewigt daarvan.

384. Dat van een juist redeverband de orde, en van

deze de verstaanbaarheid van een opstel afhangt, kan men uit de bovenstaande bepaling afleiden. De kennis daarvan maakt dus een zeer gewichtig gedeelte uit van de kunst, die men *stellen* of een *opstel maken* noemt.

Voorstellen hoe onderscheiden.

385. Het eene voorstel is met betrekking tot het andere óf toevoegelijk óf ondergeschikt. Het voorstel waaraan een of meer andere ondergeschikt zijn, heet het hoofdvoorstel. Zie hier voorbeelden van toevoegelijke voorstellen: *De zomer gaat voorbij, en de herfst nadert; gij verstaat den brief niet, en ik versta hem ook niet; de zon gaat onder, de sterren treden te voorschijn, en de maan neemt toe in glans.*¹

In de volgg. voorbb. is het tweede voorstel ondergeschikt: *Wij bleven te huis, omdat het weder slecht was; ik zal u beloonen, indien gij mij voldoet; volharding is loffelijk, wanneer zij iets nuttigs ten doel heeft; een waar Christen kan met zijn lot te vreden zijn, al moet hij bestendig met tegenspoed worstelen.*

¹ In dit voorb. is eene in den aard der zaak gelegen ondergeschiktheid van het tweede en derde voorstel aan het eerste: immers behelzen de ww. *de zon gaat onder* de aanleiding van het te voorschijn treden der sterren, en den toenemenden glans der maan.

Opvolging der voorstellen.

386. In al de bovenstaande voorbb. hebben wij het hoofdvoorstel voorop gezet, maar veelal vindt het tegendeel plaats. Zie hier dezelfde voorbb. omgezet: *Omdat het weder slecht was, bleven wij te huis; indien gij mij voldoet, zal ik u beloonen; wanneer volharding iets nuttigs ten doel heeft, dan is zij loffelijk; al moet een waar Christen bestendig met tegenspoed worstelen, kan hij niet te min met zijn lot tevreden zijn.* In deze volgorde staan de voorstellen in een redekunstig verband, waarover men § 348 kan nazien. Voorts merken wij op, dat alsdan in het nazindeel het onderw. doorgaans achter het wkw. geplaatst wordt.

Zie hier een paar voorbb. van het tegendeel: *Hadden de Engelschgezinden den Graaf van Nieuwenaar wat meer achting bewezen, zij waren misschien nog niet van het kussen geraakt.* S. St. *En schoon ons hier ter plaatse niets van hunne Evangelie-prediking in die streken gemeld wordt, wij mogen ons echter verzekerd houden, enz.* v. d. P.

Gewigtige dienst der voegww.

387. Het zijn de voegww., gelijk wij reeds § 277 aan-

merkten, die het onderling verband der voorstellen aanwijzen. Om dit aan te toonen behoeven wij slechts twee onafhankelijke voorstellen door verschillende voegww. tot elkander in verband te brengen. Neem deze twee: *Ik ga uit; gij zijt ontevreden. Dewijl ik uitga, daarom zijt gij ontevreden; omdat gij ontevreden zijt, daarom ga ik uit. Indien gij ontevreden zijt, dan enz. Hoewel gij ontevreden zijt, ga ik uit. Ofschoon ik uitga, zijt gij enz.*

Ingelaschte voorstellen.

388. Een ingelascht voorstel wordt veelal door een betr. voornmw. of een van deszelfs plaatsvervangers (vergel. § 192) ingeleid, en dient tot nadere aanwijzing of beschrijving van het voorafgaande: *De man, die gisteren hier was, komt morgen weder; het huis waarvan gij spreekt, is verkocht; alle vogels, die bestemd zijn om al wadende hun voedsel te zoeken, hebben lange pooten.* Een ingelascht voorstel kan ook door een bijw. of door een voegw. ingeleid worden: *Olifanten en kameelen, wanneer zij vroeg daartoe afgerigt worden, kunnen, als lastdieren, gewichtige diensten doen. Dezelfde man, die u thans onmisbaar voorkomt, kan, indien hij kwaad wil, u veel onheil berokkenen.* (Men vergelijkte hetgeen § 349 van de periode gezegd is.)

Misbruik daarvan te vermijden.

389. Het misbruik van ingelaschte voorstellen is tweederlei: óf het betr. w. wijst niet duidelijk genoeg op het betrokkene, óf de inlasschingen zijn te menigvuldig. In beide gevallen ontstaat verwarring, b. v.: *Te vergeefs wenschen wij, oud zijnde, den tijd om elken prijs terug te koopen, dien wij in de jeugd verkwist hebben.* Hier schijnt dien op prijs in plaats van op tijd te slaan. Men zegge daarvoor *om elken prijs den tijd terug te koopen.*— *De man wien het huis behoort, dat verleden jaar gebouwd is door dien koopman, die nu in een huurhuis woont, dat aan uwen oom behoort, die in America geweest is, zou het gaarne met winst willen verkoopen.* Hier moet men gissen dat de namen, zoo wel van den koopman als van den oom, aan den spreker onbekend zijn, anders zou hij al dien omslag niet noodig hebben; ook had hij voor *de man wien het huis behoort*, kunnen zeggen: *De eige-*

naar van het huis; en in plaats van de ww. *dat aan uwen oom behoort*, eenvoudig *van uwen oom*.

Nog erger verwarring ontstaat er door pers. of bezit. voornmw. die op meer dan een 3. pers. terug wijzen. Onze bedoeling kan best blijken uit het volg. voorb., dat wij uit het meergem. werk van Beijer overnemen: *De menschen zien met nijdige oogen het goede, hetwelk anderen bezitten, en denken dat hun roem hen verdonkert, en hunne prijsselijke hoedanigheden hun in het licht staan; en daarom doen zij al wat zij kunnen om eenen nevel over dezelve te verspreiden, ten einde de glans hunner deugden hen niet verduistere.* De geheele volzin moet in eenen andren vorm gegoten worden, b. v.: *Afgunstige leden trachten den roem en de verdiensten van anderen te verduisteren, uif vrees van daarbij in de schaduw te geraken, of gelijk Beijer opgeeft: De nijdige zoekt eenen nevel over de deugd van anderen te verspreiden, opdat hij zelf niet door den glans dier deugd verduisterd worde.*

Tusschenrede.

390. Eene tusschenrede is een invoegsel, dat, behoudens den samenhang van het overige, zou kunnen wegblijven. Daarom is het dat de tusschenrede door insluitingsteekens of zoogenaamde haakjes wordt afgescheiden, als: *Ik ging met uwen ouden vriend (dat waren andere tijden dan nu) twee maal 's weeks naar een concert.*

Niets is aan den geregelden loop der denkbeelden hinderlijker dan veelvuldige tusschenredenen. Daar orde en duidelijkheid hoofdvereischten van een opstel zijn, kan men het misbruik van tusschenredenen veilig als een kenmerk van gebrek aan smaak aanmerken. In het daaglijksch leven ontmoet men wauwelaars, die het zwak hebben van bij elk verhaal, van hetgeen zij bijgewoond hebben, alle omstandigheden van tijd en plaats te vermelden, zonder te bedenken of die invoegsels wel iets gemeen hebben met het hoofd-denkbild, waarmede zij hun verhaal begonnen, en dat door de veelvuldige tusschenredenen wel eens verdrongen wordt, en bij het slot geheel achterwege blijft. Zoodanig een spreker zal ons vertellen, dat hij in zijne jeugd, te Dusseldorp zijnde, eene fraaije schilderij van Rafaël gezien heeft, en begint nu op deze of dergelijke wijs: *Ik heb eens (dat zal nu vijf en twintig jaren geleden zijn—neen (ik vergis mij) vier en twintig—nu het doet er niet toe—ik wou maar zeggen dat ik te Dusseldorp (ik reisde toen met mijn' oom—je moet hem nog gekend hebben—hij woonde daar op de Keizersgracht—hij droeg altijd een groene bril—nu wij kwamen dan zamen te Dusseldorp, en zouden de beroemde verzameling van schilderijen gaan zien; en daar komende (mijn oom was een eerst liefhebber en beoefenaar van de kunst; ik zou u nog van zijn werk*

kunnen wijzen) zoo als men in de eerste zaal kwam (want je moet weten dat er verscheidene zalen waren—het grootste gedeelte van die kunstverzameling is nu te Munchen—viel het oog op een stuk van Rafaël; maar kijk! enz. Wie kan zulk een gerabbel aanhooren; vooral wanneer de tweede spreker in hetzelfde gebrek valt, en de een den ander den tijd niet gunt om uit te spreken.

Zamentrekking van voorstellen.

391. Voegww. en betr. voornmww. worden somtijds weggelaten, en in plaats daarvan een voorstel door een deelw. of bijv. nmw. ingeleid. Dit bevordert grootelijks de levendigheid der voordragt, en dient tevens tot bekorting, omdat, zoo doende, twee voorstellen, als 't ware, tot één samengetrokken worden, als: *Ongevoelig voor alles wat hem toegevoegd of aangedaan werd, zat hij zijne brieven te lezen; bewonderd door zijne benijders, toegejuicht door zijne begunstigers, bleef de voortreffelijke man even nedertig als te voren.* In het eerste voorb. zou men kunnen zeggen: *Daar hij ongevoelig was enz.*; en, in het tweede: *hoewel hij bewonderd werd enz. Een geoefend zeeman, bedaard te midden van den gierenden storm, verliest nooit zijne tegenwoordigheid van geest, dat is, die bedaard is of blijft.*

In navolging van het Latijn begint men ook wel met een verl. deelw. waarvan het volgende voorstel afhankelijk is, als: *Genomen, hij had de daad ontkend; gesteld dat ik weigerde hem te gehoorzamen; gemerkt dat er geen grond van beschuldiging is.*

In openbare stukken verbindt men met zoodanige deelw. ook wel een zoogenaamden casus absolutus, b. v.: *Gezien de noodzakelijkheid om het tolstelsel te veranderen, overwogen de zwarigheden die aan zoodanige verandering verknocht zijn, en gelet op de voorstellen hieromtrent in het midden gebragt, zoo hebben wij besloten enz.*

Dat het gebruik van eenen casus absolutus, hoewel minder aan onze taal dan aan het Lat. eigen, zich niet tot aktenstukken bepaalt, zou men met voorbb. uit de beste schrijvers kunnen aantoonen; wij bepalen ons tot eene enkele aanhaling uit van der Palms Gedenkstuk: *Engeland voor Nederland gewonnen, was niet alleen Nederlands herstel, maar ook Nederlands geluk en roem verzekerd. Door Engeland erkend voor eene vrije natie, de keus van ons opperhoofd in Londen met gelijke geestdrift gebilijkt als in den Haag, was aan alle bondgenooten de leus gegeven, om den Nederlandschen grond te ontzien, Nederlands onafhankelijkheid te achten en te eerbiedigen. Den tweeden volzin, beginnende met door zouden wij eene gewasgde constructie noemen, omdat daar het deelw. erkend, schijnbaar zonder voorwerp. staat.*

Wie zal aan van der Palm zulke vrijheden betwisten? maar het moet al een ongeoeffend lezer zijn, die niet uit het voorgaande *Nederland* in gedachte invult, en dan is de constructie in beide volzinnen dezelfde. Bij het beoordeelen van groote meesters, past het den beoordeelaar liever de algemeene toepasselijkheid zijner regels, dan de juistheid van het opstel in twijfel te trekken.

Zie hier nog een casus absolutus van denzelfden schrijver: *Verti ouwde deelgenooten van al wat beraamd en voltoerd werd; jong en vurig; hun gezigtsskring niet beperkt door de denkbeelden uit vroegeren leeftijd overgehouden, zetteden zij aan de wijsheid veerkracht bij, enz.*

Wat men bij zamentrekking van voorstellen in acht nemen moet.

392. Het is niet verkieslijk twee voorstellen op de hierboven omschreven wijs zamen te trekken, wanneer het wkw. van het nazindeel iets anders tot onderw. heeft dan hetgeen door het deelw. beschreven is, als: *Het weder zeer gunstig zijnde, gingen wij vroeg uit*, in plaats van: *daar het weder zeer gunstig was*. Daarentegen belet niets ons te zeggen: *Het weder zeer gunstig zijnde, lokte ons vroeg uit*. Men zegge dan niet: *De kogel in de wond blijvende, was de toestand des lijdens bedenkelijk*; maar wel: *maakte den toestand enz.*; of zonder zamentrekking: *Daar de kog. i. d. w. bleef, was enz.*

Dit wordt ook door onze beste schrijvers niet altijd in acht genomen, en wij durven de onderstaande voorbb. niet bij den hoop afkeuren:

Cynsbaar aan vreemden, en geperst onder het yzeren juk der Romeinen, was de komst van den Measias het laatste plechtanker van der Joden hoop. B. Onbarmhartig naar een vreemd land weggevoerd, en tot slaaf aan Pottifar verkocht, wordt door zijne verachtelijke meesteres de hevigeste aanval op zijne deugd gedaan. v. d. H.

Ongepaste vereeniging van het ongelijksoortige.

393. Zeer hinderlijk is de vereeniging van ongelijksoortige zaken, het zij door inlassching of door achteraanvoeging, omdat elk lezer van oordeel dadelijk opmerkt, dat de schrijver bij het stellen niet geregeld gedacht heeft, als: *Na den dood van Alexander den Grootten, die waarschijnlijk aan de gevolgen van onmatigheid gestorven is, werd zijn rijk onder zijne veldheeren verdeeld. Cicero, de redder van zijn vaderland, had op het laatste van zijn leven weinig geruste oogenblikken: hij was in de Grieksche taal even zeer bedreven als in het Latijn.*

Eenheid van onderwerp.

394. Men wachte zich van gedurig van onderw. te veranderen, of hetzelfde onderw. onnoodig uit den bedrijvenden in den lijdenden toestand te verplaatsen; dewijl zulke overgangen de aandacht vermoeijen en de ge-

dachten verstrooijen, als: *Mijn buitenverblijf is aangenaam gelegen; mijne vrienden wonen om mij heen; de rivier stroomt voorbij mijne deur en de stad is naauwelijks een half uur gaans van mijn buitenplaats verwijderd.* Hier wordt het onderw. viermaal veranderd. Hoeveel geleidelijker is het volgende redeverband: *Ik heb regt schik in de ligging van mijn buitenverblijf, omdat ik daar nabij de rivier, naauwelijks een half uur gaans van de stad, en midden onder mijne vrienden ben.* Zie hier een voorb. van het tweede gebrek: *Beweging versterkt de lichaamskrachten, door haar wordt de eetlust opgewekt, zij verschaft ons een gezonden slaap, en wij worden daardoor voor allerlei ziekten bewaard.* Beter: *Beweging versterkt het ligchaam, wekt den eetlust op, verschaft een gezonden slaap en bewaart ons voor allerlei ziekten.*

Besluit van dit hoofdstuk.

395. Wij waarschuwen, ten slotte, met een enkel woord, tegen al te lange of zoogenaamde overladen volzinnen, als ook tegen versnippering tot kleine spreukmatige gezegden van hetgeen, door middel van een paar voegwoordjes, in eenen samenhang had kunnen gebragt worden, die in de denkbeelden aanwezig zijnde, ook in de uitdrukking eenige aanwijzing behoeft. Wij zouden vreezen de grenzen van ons leerboek te overschrijden, indien wij nog over de evenredigheid der leden van eenen volzin; over de verschikking der deelen tot bevordering van den oratorischen numerus, en over zoo veel anders, dat tot het gebied der redekunst behoort, wilden handelen. Liever verwijzen wij naar Beijers Handl. tot de Nederd. Stijl, en naar Blair's Lectures on Rhetoric, in het Nederd. bewerkt door Prof. Lulofs; en besluiten met eene kleine toegift van voorbb.:

Voorbeeld van al te langen volzin:

Zulk eene toejuiching was, ook in dien tijd, ver te verkiezen boven het zoo spoedig geuit als vergeten: braaf! schoon! uitmuntend! waarvan de markt, de tempels, de galerijen, en ook de afzonderlijke gehoorzalen in Rome weërgalmden, en met welke lofkreten, door de vleijerij aangeheven, en door eene onkundige menigte nagebaauwd, een hongerig tafelschuimer zijnen rijken beschermer, die zich dichter waande te zijn, voor deszelfs maaltijden en geschenken, in dien tijd gewoon was te betalen; zoo als het ook

toen niet vreemd was, om eene soort van ruilhandel met zijne toejuichingen te drijven, als wanneer men den opgeblazen zanger, in de openbare gehoorzalen als eenen Alcaeus of Pindarus hoorde begroeten, door hem, die, zich een Callimachus of Mimnerus wanende, niets minder dan een' dezer namen ten tegengeschenk verlangde, en, zoo als van zelf spreekt, ook op zijne beurt ontving. v. H.

Voorbeeld van gewaagde constructie aan het slot van eenen langen volzin :

— *alles alweder gevolgen onzer overeenstemming van hoofd en hart, zoodat wij overleiden, voordat wij begonnen, en eens begonnen, het onophoudelijk doorzette*den. v. Hde. Gemakkelijk valt het den waanwijzen lezer dit aldus te veranderen : *En het eens begonnene onophoudelijk doorzette*den ; maar is het daarmee ook verbeterd ? Gevoelt men niet bij deze verandering, dat de smaakvolle schrijver, door een duister gevoel van welluidendheid geleid, de stootende ontmoeting van *begonnene* en *doorzette*den heeft willen vermijden ?

Voorbb. van sierlijke ellypsis :

Willen wij medewerken aan den opbouw van het rijk der duisternis ?—Maar deze schuld zouden wij op ons laden, wanneer wij door ons zwak geloof anderen tot aanstoot waren. v. d. H. Hier is het antwoord op de vraag aan de toehoorders overgelaten ; en zij zeggen in hun hart : “ dat verhoede God ! ” De spreker, als had hij dit antwoord in hun binnenste beluisterd, hervat nu met eene tegenwerping : *Maar* enz.

Den ouden was het, als hadden zij een kind uit den dood weder gekregen, de mannen een broeder, de jongelingen een vader ! v. d. P. in plaats van de slepende invulling : *Den mannen was het als hadden zij e. br., den jongelingen, als hadden zij e. v. wedergekregen.*

Voorbeelden van sierlijke omzetting :

Zij zijn niet van hout of steen gemaakt, de staten, zeiden zij, maar bestaan uit menschen, zelf werkzame menschen, en hoe deze zijn opgevoed en opgeleid, hoedanige zedelijke beginselen oud en jong daar bezielen, daarvan hangt het af, of zij tot kracht en luister zullen komen, staande zullen blijven, of ten val neigen. v. Hde. *Maar die uiterlijke omstandigheden—wie plaatste ons in dezelve ?* v. d. H.

Die hartelijke lessen en vermaningen, zoo menigwerf met teederen ernst herhaald—hoe waren zij mij ten steun

en schild in de jaren, waarin het den jongeling zoomoeijelijk valt zijn pad zuiver te houden! v. d. H.

Hij verfoeide ze nu, die snoode zondige lusten enz. Id.

Toen hij te Delft een kasteel wilde stichten, wist men hem zulks, overwinnaar als hij was, te beletten. S. St.

Voorhb. van gewaagde constructie, of, zoo men wil, onnaauwkeurigheid:

Niets ook kon hem bewegen, om het edel beroep te verlaten, 't welk hij eenmaal verkozen had, en sinds jaren tot luister verstrekte. v. d. P.

De Groot, van Rotterdam vertrokken naar deze stad enz.—werd door burgermeesteren verwelkomd, van stadswege ter maaltijd onthaald, een schip tot zijne overtocht gereed gemaakt, en hem alle goede diensten aangeboden. d. V.

De Groots ijver voor godsdienstige vrijheid en verdraagzaamheid is u genoegzaam, mijne Heeren, gebleken; anders meldde ik u onderscheidene kleine godsdienstige schriften, door hem, van dien aard des tijds; nu bepaal ik mij te melden, dat hij de Christenen in het Oosten dit jaar, en vooral de pogingen der Grieken, om volkomene vrijheid van hunnen Godsdienst, naar hunne wijze, te plegen, krachtdadig voorstond. Id.

In het bovenst. voorb. weet men niet regt hoe de ww.: *door hem van dien aard des tijds*, te verstaan. Vooreerst, daar er te voren van geenerlei godsdienstige schriften gesproken is, blijkt het niet welke aard hier bedoeld wordt; men kan op zijn hoogst uit den samenhang gissen, dat het schriften zijn waaruit des schrijvers *ijver en verdraagzaamheid* bleken. Ten tweede, valt het moeijelijk de constructie van *des tijds* aan te wijzen, omdat deze adverbiale spreekwijs, door hare plaats, van het voorafgaande *aard* afhankelijk schijnt; ten derde, is de uitlating van het deelw.: *geschreven, vervaardigd* of iets dergelijks, dubbel hard, omdat de tijdsbepaling nu zonder werkw. staat. De bedoeling schijnt geweest te zijn: *Godsd. schriften, des tijds door hem vervaardigd, die van de opgenoemde gezindheden de blijken dragen.* In het tweede gedeelte der aanbaling lezen wij: *Nu bepaal ik mij te melden*, waarvoor wij liever lezen *tot de vermelding*; want men bepaalt zich *tot* iets, om niet te zeggen, dat de herhaling van *meldde en melden* wanklankig is, waarom men dan liever *opgave, aanwijzing* in plaats van *vermelding* zou kunnen zeggen. In het voorstaan van *de Chris-*

tenen in het Oosten dit jaar, en de pogingen der Grieken staat, eensdeels, de tijdsbetaling dit jaar, niet op hare plaats; en, anderdeels, hindert ons in Christenen en pogingen de vereeniging van het ongelijksoortige. Eindelijk zouden wij voor vrijheid van Godsdienst plegen, liever zeggen: om zich eene vrije uitoefening van hunne Godsdienst te verzekeren, omdat plegen in het opgegeven verband verouderd is.

Zie hier nog een paar voorbb. van overladen volzinnen, die ook nog aan andere gebreken mank gaan:

De Groot betuigde Gode hartelijken dank, maar was door deze noodlottige zeereis, gedurende welke hij zoo kwalijk was gesteld geweest, dat hij noch spijs noch rust had genoten, dermate geschokt, dat hij met overhaasting, om eene rustplaats te vinden, de vriendelijke aanbieding der Hertoginne van Pommeren afsloeg, zich liever van eigen ongemakkelijk en open rijtuig, dan van vorstelijke overdekte koets, bedienende, en aldus naar Lubeck voortreisde.

Wat de huisvrouw van de Groot, wiens inkomsten wel afwisselende, maar wiens omstandigheden altijd bekrompen en hoogst zorgelijk waren, hieromtrent gedaan, hierin geleden, hierdoor overwonnen heeft, is boven beschrijving, en werd alleen vergoed en verzoet door eene geheel vrije overlating aan haar van de Groot, die haar hiervoor zoo zeer berekend als zich zelven ongeschikt gevoelde.

Ten laatste geven wij een voorb. van doellooze omzetting:

Jakob gedacht toen aan zijne gelofte. Zijne zonen en geheel zijn geslacht vereenigde hij te Bethel, tot eene plegtige zamenkomst. Een' altaar rigtte hij op. Offers wijdde hij toe aan God. Nieuwe beloften van bescherming en zegen ontving hij.

Men zou ook kunnen vragen, waarom die korte volzinnen, die allen op ééne handeling betrekking hebben, door sluitteekens van elkander gescheiden worden, in plaats van door een koppelw. verbonden te zijn? Men beproeve de volgende verandering: *Jakob gedacht toen aan zijne gelofte. Hij vereenigde zijne zonen en geheel zijn geslacht te Bethel, en aldaar een altaar opgerigt hebbende, wijdde hij offers aan God, en ontving nieuwe beloften van bescherming en zegen.*

Maar wij geraken ongemerkt op het gebied der *zinscheiding*, waaraan wij een afzonderlijk hoofdst. moeten toewijden.

EEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

ZINSCHIEDING EN ZINTEEKENS.

Wat zinscheiding is.

396. Zinscheiding is het doelmatic gebruik van zekere teekens, dienende om eene rede in deelen en onderdeelen vanéén te scheiden; en derzclver onderling verband aan te wijzen.

Wat zinteevens zijn.

397. Zinteevens, gelijk de naam aanduidt, dienen om eene wijziging van den zin eener zeggmg kennelijk te maken, en daardoor den lezer aan te kondigen, dat hij zich van zekeren toon, aan zekere vorm van zeggmg eigen, bedienen moet. Zoodanige zijn het vraagteeken, het uitroepingsteeken enz. Het doel van zinscheiding en zinteevens beide, is verduidelijking van den zin, en meerder gemak om naar eisch daarvan te lezen.

Men wachte zich voor de dwaling, dat elke verpoozing van de stem, die om wél te lezen vereischt wordt, laat staan dan elke wijziging van toon, door de opgenoemde hulpmiddelen volledig wordt aangeduid. De lezer kan hier, even min als bij de uitspraak, van de verplgting ontalagen worden, om zijn oordeel te gebruiken. Ook wat den duur der verpoozingen betreft, is het hem niet genoeg om het teeken aan te zien; maar hij zal daarbij in aanmerking nemen, of het opstel een langzaam, dan wel een vlug *tempo* bij de voordragt vereischt.

Hoe dit onderwerp te behandelen.

398. Wil men dit onderwerp streng theoretisch behandelen, en aan elk zin- of scheideteeken, als 't ware, een bepaalden werkkring aanwijzen, buiten welken het niet moet voorkomen, dan zal men misschien een zeer regelmatig stelsel van voorschriften ontwerpen; maar neemt men daarna onze schrijvers van smaak in de hand, en toetst men hunne voortbrengselen aan die voorschriften, dan zal men in het geval komen van óf hun taalgebruik in dezen, óf zijn systema, na alle daaraan besteede moeite, te moeten afkeuren. Het gebruik ook van onze beste schrijvers is zeker zeer oneenparig, en het ware te wenschen, dat er wat meer eenheid in te brengen was. Wij zullen in dit geval eenen middelweg betreden, terwijl wij van den eenen kant ons aangenomen beginsel niet verloochenen, om onze regels te ontleenen uit het

taalgebruik van goede schrijvers,* en van den anderen kant, met de voorschriften en wenken van J. C. Beijer, als onzen voornaamsten voorganger in dit vak van taalkunde, ons voordeel trachten te doen.

A. ZINSCHIEDING.

De eerste zinscheiding of de komma.

399. De komma wijst de kleinste, door teekens aangegeven, rust in het lezen aan, en komt onder anderen in de volgende gevallen voor :

a. Bij opsommingen :

1. *Onze gewaarwordingen, gedachten en aandoeningen.* Bog.
2. *Indien de omtrekken flauw, gebrekkig of uitgewischt zijn.* Id.
3. *Wat in het bijzonder stem en gehoor aanbelangt, zoo werkt hunne ruwe, achtelooze, en, hoe vaak niet? onmatige levenswijs ten ongunstigste op dezelve.* Id.
4. *Zijn onderhoud was leerrijk, aangenaam, eenvoudig, ongekunsteld, zonder eenige stijfheid en pedanterie.* v. 'sGr.
5. *Beminnelijk door eenvoudigheid, ongemaaktheid, gemakkelijkheid, en oplettende belangstelling in hetgeen binnen haar eigenen kring ligt.* Bs.
6. *Zijne talenten, geaardheid, en ontembare kracht van wil, boden steeds elkander de hand.* v. d. P.
7. *Meer behoef ik niet bij te brengen, om mijn gezegde te wettigen, dat ik met eerbiedigen schroom de pen heb opgevat, om dit merkwaardig tijdpunt onzer jongste vaderlandsche geschiedenis te schetsen.* v. d. P.
8. *De Nederlanders zijn schrander, geduldig, deugdzzaam, net, matig en spaarzaam.* Beijer.

Uit de aangevoerde voorbb. kunnen wij de volgende wenken ontleenen :

Wanneer de leden der opsomming van gelijke grootte zijn, laat men de komma achterwege vóór het voegw., dat het laatste aan het voorlaatste lid hecht (Vergelyk voorbb. 1, 2 en 8.) Maar wanneer het laatste lid aanmerkelijk langer is dan de overigen, staat de komma ook vóór het voegw. (Zie voorbb. 3, 5 en 6)

Wanneer de leden der opsomming te zamen het subject van het *wkw.* uitmaken, en het laatste lid eenigzins lang is, staat er ook tusschen hetzelfde en het *wkw.* eene komma, gelijk in voorb. 6

Wanneer het laatste van twee bijv. *nmww.* met het zelfst. tot één begrip vereenigd is, dan worden deze te zamen door het eerste bijv. *nmw.* gewijzigd; er vindt dan geene opsomming plaats, en de komma wordt niet gebruikt. Daarom staat in voorb. 7 geene zinscheiding tusschen *jongste* en *vaderlandsche*.

* Daar wij, in de behandeling van dit hoofdst., aanleiding kregen om eenige schrijvers aan te halen, wier namen in dit werk nog niet waren voor

b. Voor elk afhankelijk of ondergeschikt voorstel :

1. *Met verscheidene diersoorten heeft de mensch het gemeen, dat zijn levende adem zich tot geluiden vormt.* Bog.
2. *Dan toch zal het duidelijk worden, waarin het wél spreken bestaat.* Id.
3. *Uw broeder zeide mij, dat gij naar Leiden waart gegaan.* Beijer.
4. *Hij heeft mij verzocht, om mij overeenkomstig den wil mijner ouders te gedragen.* Id.

Men ziet uit deze voorbb. dat het ondergeschikte veelal door een voegw. of b.j.w. wordt aangekondigd; maar ook wanneer dit ontbreekt, blijft de zinscheiding dezelfde: *Wie zou zich verstouten, (om) hem tegen te spreken?*

c. Tot afscheiding van het ingevoegde :

1. *Opmerking verdient het evenwel, dat, hoe veel de eene taal van de andere ook afwijken moge, de eerste en oorspronkelijke natuurgeluiden of toonen ze toch allen doorzweven.* Bog.
2. *Waardoor de stem zonder moeite, zoodra het noodig is, van den eenen toon in den anderen kan overgaan.* Id.
3. *De wiskundige wetenschappen, in zich zelve met eene verhevene waardigheid prijkende, bezitten bovendien het onschatbaar voorregt, dat hare bondige en vernuftige besluiten zegeningen van allerlei aard onder het menschedom verspreiden.* v. C.
4. *Tot dus verre is er over het stem-orgaan, als klankgevend werktuig, in het algemeen gehandeld.* Bog.
5. *Bilderdyk heeft het hun dikwijls, niet zonder schamperheid, verweten.* Id.
6. *Onder het agentschap van Van der Palm, is door zijn genie en geestkracht de grondslag gelegd van dat schoolwezen, hetwelk, schoon ook nu nog niet volmaakt, echter de bewondering van vreemde natiën zoo zeer getrokken heeft.* Bs.
7. *Chandler en Chevalier zijn het, wien de eer toekomt, de ware ligging van het oude Troje, bijzonder uit de*

gekomen, zullen wij hier de verkortingen verklaren, waarvan wij ons in de aanhalingen bediend hebben :

Bog.	staat voor	Mr. A. Bogaers,
Bs.	" "	Nicolaas Beets,
v. C.	" "	Johannes Pieter van Cappelle
v. 's Gr.	" "	Mr. J. van 's Gravenweert
M.	" "	Willem Messchert
v. L.	" "	Mr. J. van Lennep.

plaatselyke en onveranderlyke gebergten en den loop der rivieren, vergeleken met en getoetst aan de naauwkeurige beschryvingen van Homerus, die overal bewaarheid zijn geworden, onwederlegbaar gevestigd te hebben. v. 's Gr.

d. In gevallen van bijstelling, als zijnde eene bijzondere soort van invoegselen, en als zoodanig onder de rubriek *c* mede begrepen :

1. *De ouden, die modellen in al wat schoon is, wisten zulks wel.* Bog.
2. *Toen wij van het kerkhof terug keerden, sloeg ik een blik op de onafzienbare zee, schaduwbeeld dier eeuwigheid, in welke Johannes Henricus van der Palm was ingegaan.* Bs.
3. *Zoo bereikten wij eindelijk Heraklea, een dier veertig steden naar den held de Oudheid genaamd.* v. 's Gr.
4. *De Ruiter, de dapperste zeeheld zijner eeuw, was een deugdzaam man.* Beijer.

e. Tot afscheiding van een vooropgeplaatst ondergeschikt voorstel :

1. *Niet zonder mijne krachten te wantrouwen, waag ik eene poging ter beantwoording.* Bog.
2. *Om deze vraag behoorlijk te beantwoorden, moeten wij hooger opklimmen.* Id.
3. *Hoe zeer hij voor de taak berekend is geweest, leeren zijne schriften.* v. C.

f. Bij eene uitlating in het eerste lid van eenen volzin, die in het tweede wordt aangevuld :

1. *Hij besloot de ruiters zoo lung op te houden, tot dat de Baron weder terug, en de vlugteling in zekerheid ware.* v. L.
2. *O ! wat behoeft, wat wenscht gij meer ?* v. d. H.

g. Wanneer het bijvoegelijke nader gewijzigd is, wordt er dikwijls tusschen hetzelfde en het zelfstandige eene verpoozing noodig, die door de comma wordt aangegeven :

1. *Een verborgen kamertje, dat, in de dikte van den muur gemetseld, twee onderscheidene, van buiten bedekte, uitgangen had.* v. L.
2. *Langs den, in dit jaargetijde alleen berijdbaren, bovenweg.* Id.

3. *Het oneindige, de gansche menschheid omvattende, plan van God.* Beijer.

h. Bij korte tegenstellingen:

1. *Haren gang vertragen, of versnellen.* Bog.

2. *Hij spreekt gepast, niet afgepasst; hoffelijk, niet hoofsch.* Bs.

De tweede zinscheiding of het kommapunt.

400. Het kommapunt kondigt eene langere verpoozing der stem aan dan de komma, en wordt onder anderen in de volgende gevallen gebruikt:

a. Tusschen voor- en nazindeel:

1. *Wanneer men overweegt, dat het spraakvermogen niet aan een klein getal bevoorregten, maar aan alle menschen is geschonken, en deze door hunne verstandelijke en lichamelijke behoeften telkens genoodzaakt worden om het te gebruiken en te oefenen; dan zeker mag het eenige bevreemding wekken, dat overal, zelfs onder hen, wier maatschappelijke betrekkingen hun de verplichting opleggen, om dikwerf in het openbaar het woord te voeren, en bij wien men derhalve, in dit opzigt, dubbele vaardigheid en bekwaamheid zou mogen verwachten, er nogtans zoo weinigen gevonden worden, van welken men, in den letterlijken zin des woords, zeggen kan, dat zij wél spreken, dat zij waarlijk wel-sprekend zijn.* Bog.

2. *Staat nu eenmaal redeneerkundig vast, wat voor- en nazindeel is; zoo is ook het gebruik van het kommapunt beslist, de voorstellen mogen dan lang of kort zijn.* Beijer.

Niettegenstaande de uitspraak van Beyer, in het bovenst. voorb., wordt het kommapunt tusschen voor- en nazindeel dikwijls door de komma vervangen, vooral wanneer het nazindeel door een lang toevoegsel verrijkt is. dat op zijne beurt door het kommapunt van het overige wordt afgecheiden, b. v.: *Is het goed, dat de mensch zijne waarde en zijne regten kenne, het is niet minder goed, dat hij de kennis zijner geringheid, zwakheid en verkeerdheid daarmede vereenige; opdat geene aangematigde voortreffelijkheid hem tot jammerlijke zelfsmakening verroere, en onder den schijn van zijne regten te doen gelden, hem zijne duistere en heiligste verplichtingen niet moeten doe treden!* v. d. P. Stond achter vereenige een sluitteken, dan zou ook achter kenne het kommapunt moeten staan. Een geoetend lezer zal daarom de komma achter kenne met die achter geringheid niet verwarren.

b. Bij eenigzins lange tegenstellingen:

1. *Waar, in eenige vergadering, de rede op eene gepaste en voor oog en oor behaaglijke manier voorgedragen wordt, daar luistert de menigte met aandacht en ge-*

noegen, en geeft zij, als het ware, het hart bloot voor den indruk, dien de redenaar maken wil; terwijl in het omgekeerde geval, zelfs wanneer de zaken goed zijn, onoplettendheid en verveling de meerderheid der hoorders, gedurende de slechte voordragt, overmeesteren, en den spreker zijn oogwit, geheel of gedeeltelijk, doen missen. Bog.

2. Er zijn die niet nalaten kunnen, hunnen dierbaarsten schat met verrukking aan te wijzen; er zijn die hem opsluiten in het binnenste heiligdom hunner harten. Bs.
3. Het verstrekt gewisselijk onze vroegere landgenooten tot groote eere, dat zij met ongemeene naarstigheid de schriften der oudheid hebben nagespoord, dat zij de diepste geleerdheid, de uitstekendste schranderheid aan de verklaring van deze hebben te koste gelegd, en in dit opzigt schitterende diensten aan Europa bewezen; maar het is niet te prijzen, veeleer als bekrompenheid aan te merken, dat er een langdurig tijdvak heeft bestaan, waarin met overeenstemming en blijk-bare goedkeuring van de meesten, die toen den toon sloegen, zoo zeer aan deze oefeningen de voorkeur werd gegeven, dat daarbij de overige vakken van kennis en beschaving werden verdonkerd, tot een staat van vernedering gebragt, ja de Vaderlandsche Letteren zelve met minachting bejegend. v. C.
4. Men zij gevoelig voor nationalen roem, maar verdonkere nimmer het voortreffelijke dat elders uitblinkt; men verheldere daardoor veeleer zijn eigen licht, en breide het uit, zoo ver zijn vermogen toelaat. v. C.

c. By opsommingen wier leden niet enkele woorden, maar zinsneden uitmaken:

1. Vergaderingen te beschrijven; de gevoelens en raadgevingen van velen in te nemen; aan velen op te dragen, wat door weinigen volbragt kan worden; zijn de zekerste middelen, om door grooten omslag weinig uit te voeren. v. d. P.
2. In het oogenblik van het spreken, hebbe de redenaar het volste besef van hetgeen hij zegt; hij zij er met zijne gansche ziel bij tegenwoordig; hij zelf neme het levendigste aandeel in de zaken, die hij voordraagt. Bog.
3. Geen gezelschap in de academie-stad, waar hij niet

ongenoodigd welkom zou geweest zijn; geen burger op hare straten, die den hoed niet voor "mijnheer van der Palm" lichtte; geen kind, dat zijn naam niet kende; geen grijsaard, die hem niet de hoogerhand gaf. Bs.

d. Tot afscheiding der onderdeelen van een lang voor- of nazindeel:

Wanneer hij zijnen hoorderen niet slechts de waarheid, maar ook de geheele waarheid, en niets dan de waarheid mededeelt; wanneer hij niet naar hetgeen hun aangenaamst, maar hetgeen hun nuttigst is te weten, zijne rede inrigt, niet verzwijgende hetgeen zij ongaarne hooren, en nogtans hooren moeten; wanneer hij minder zich toelegt, om hun te behagen, dan om hen zich zelven te doen mishagen; waar zijn pligt het eischt, hunne vooroordeelen, of geliefkoosde begrippen niet verschoont, en, door menschengunst noch menschenvreeds gedreven, naar de goedkeuring van God alleen en boven alles tracht: zulk eenen leeraar noemen wij getrouw in de voorstelling der Evangelische waarheid; en van zulk eene getrouwheid strekt ook Paulus ten bewijs, naar 't geen Lukas in den tekst van hem verhaalt. v. d. P.

e. Tot afscheiding van al wat eenigzins langer rust vereischt dan de komma. Eén voorb. zij hier genoeg:

Binnen het verloop van weinige—niet jaren, noch maanden—maar weken, zag men eene natie, verdrukt door de wreedste overheersching, vernederd zoo diep zij vernederd kon worden, ja uitgedelgd en vernietigd; wier ongeluk men naauwelijks durfde beklagen, omdat men vreesde haar te moeten veruchten; binnen weinige weken zag men haar uit die schande en dat niet verrijzen, hare ketenen afwerpen, haren rang onder de volken hernemen; zag men haar door gansch Europa achten, eerbiedigen, toejuichen, en haar maatschappelijk geluk als eenig en benijdenswaardig roemen. Een wonder in de geschiedenis der wereld. Gelijk somtijds het menschelijk ligchaam, in den bloei der jaren en krachten, door een ras toenemend bederf wordt aangetast; zoodat de kranke van erger tot erger, van banger tot banger lijden voortgezweept, eindelijk afgestreden, roerloos daarneder ligt, gereed om naar het

graf gedragen te worden : maar de kwaal heeft uitgewoed ; diep verborgen glimt nog eene enkele levensvonk ; de weldadige natuur heeft het beletsel verwijderd, dat haar onderdrukte ; nu gloort zij weder op, ontvlamt en stort nieuwe levenswarmte in aderen en vaten ; kracht, werkzaamheid, bloei, alles keert met snelheid terug ; en de uitgeteerde prooi des grafs staat, verjongd, met frissche sappen, blozend van leven en gezondheid, als een wonder voor onze oogen !
v. d. P.

f. Ook wordt het kommapunt in eene reeks van vragen of uitroepen gebruikt, terwijl men het vraag- of uitroepingsteeken voor het laatste lid der reeks bewaart : en dit geschiedt vooral, wanneer zij een gemeenschappelijken aanhef hebben :

1. *Kan het ontkend worden dat alle dingen in de wereld wijs zamenhangen en elkander ondersteunen ; dat derzelder veranderingen niet anders zijn, dan eene onophoudelijke ontwikkeling van alle soorten van leven en vorming ; dat zij allen daarop uitloopen, om voor de levende wezens alles te bereiden, wat zij tot hun levensonderhoud noodig hebben ; dat wij aan haar zelfs alles verschuldigd zijn, wat ons ligchaam verkwikt en voedt, en onzen geest opklaart en onderrigt ?* Beijer.
2. *Was hij niet in ons oog als het zinnelijk beeld van de hoogste wijsheid ; en werd hij ons daardoor niet het voorbeeld tevens, het hooge voorbeeld, dat wij ons ter navolging voorstelden, en sedert zochten te evenaren ?*
v. Hde.
3. *Heeft dan de Vader der Barmhartigheid niet genoeg gezorgd, dat gij den weg ten leven van den weg ten doode zoudt kunnen onderkennen ; dat gij weten zoudt wie God zij, Jehova of Baäl ?* B..
4. *Hoe diep gevoelen wij ons bij onze dwaasheden beschaamd ; hoe geweldig door dezelve ter nedergedrukt en verpletterd !* Beijer.

De derde zinscheiding of het dubbele punt.

401. Dit teeken wordt onder anderen in de onderstaande gevallen gebruikt :

a. Vóór het aangekondigde :

1. *In de navolgende opmerking ligt het antwoord : waar*

gevoel en ware hartstogt alleen vermogen bij anderen medegevoel en geestdrift te verwekken. Bog.

2. *Onder de menigvuldige gewetensvragen, welke men met regt aan den schrijver van eenig boek mag doen, behoort ook deze: met welk bepaald doel hij zijne denkbeelden tot geschrevene woorden maakte, en vervolgens door den druk verspreidde? L. W.*
3. *Twee eigendommen heeft ieder mensch, en hij bewaakt dezelve als zijn twee oogappels: zijn regt en zijne godsdienstige overtuiging. L. W.*

b. Vóór eene aanhaling:

1. *Zoo gesterkt in den geest, en met het oog op het kruis van Christus, schikte hij zich tot zijn langzaam sterven, zeggende: "mijne hoop is op den Heere Jezus; ik ga henen in vrede." Bs.*
2. *Joannes de Dooper is de Profeet van wien gezegd wordt: "Ziet ik zend mijnen Engel voor uw aangezicht, die u den weg bereiden zal." B.*
3. *God sprak: "daar zij licht!"*

c. Vóór een verklarend toevoegsel:

1. *De held, die op het doode blad herleeft, sta daar, gelijk hij eenmaal stond in 't leven: in zijne deugden en ondeugden, in zijne grootheid, en in zijne gebreken. L. W.*
2. *De geschiedenis zal blijven wat zij geweest is, vóór en na Cicero: de leermeesteresse der wereld, het licht der volken, de toetsteen der waarheid. Id.*

d. Tusschen veelledige voor- en nazindeelen:

Leeft er in onze borst een ongelescht verlangen naar het ware, goede en schoone; behooren wij niet tot het getal der zoo geheel dagelijksche menschen, die met kost en kleederen te vreden zijn, en zich liefst niet bekommeren over datgene wat eens geschied is, en nog geschieden kan; zoeken onze vorschende blikken naar den niet geërfden of gekochten adel der ziel, welke zich verbergt onder het gescheurde kleed of de grove pij; brandt er in onze ziel een verlangen naar iets, dat beter, krachtiger, waardiger is, dan datgene wat het zoo dikwijls eenzelvige en slepende leven ons aanbiedt: dan, inderdaad! ligt er een eigenaardig genot in, om een groot, goed man, als uit het graf

terug te roepen, om hem te volgen waar hij gaat, om zijne moedige pogingen te zien, zijne drijfveeren te bespieden, zijne worstelingen te beschouwen, zijne teleurstellingen te beklagen, en zijne gebreken met onpartijdigheid en liefde te beoordeelen. L. W.

e. Tusschen twee voorstellen, die tot elkander in zeker verband staan, hetzij dat het ééne tot aanvulling of uitbreiding van het andere dient, hetzij dat het laatste de reden bevat van het eerste, zonder zulks door *want*, of eenig ander redegevend voegw., aan te kondigen :

1. *Een ander delft het ijzer, een ander smeedt het kouter, een ander ploegt de aarde, een ander is het die zaait, een ander die den oogst inzamelt : en wat pogingen worden aangewend, om de rijkdommen en genoegens van dit leven te vermeerderen, onontbeerlijk is ons de bijstand van anderen, om in onze ondernemingen naar wensch te slagen. B.*

Dat de bijstand van anderen ons onontbeerlijk is, maakt hier het hoofdvoorstel uit, terwijl de uitbreiding daarvan in het vorige deel van den volzin vervat is.

2. *Het oog van Hem, met wien wij te doen hebben, ziet niet aan hetgeen van buiten is, let niet op de hoofden die als biezen hangen ; maar doorschouwt ons tot op den bodem van ons hart : en al kunnen wij ons zelven, al kunnen wij de gansche wereld, bedriegen ; voorwaar, voorwaar, dat oog laat zich niet verblinden, de Alwetende zich niet bespotten. B.*

Hier geeft het eerste voorstel de reden van het tweede : immers komt de hoofdinhoud van den volzin hierop neder : Men kan God niet bedriegen, want Hij ziet wat in den mensch omgaat.

In het volgende voorb. is de reden in het tweede voorstel vervat :

- Deze geveinsde Vorst liet in deze vergadering den sluijer vallen welke hem bedekte : hij voorzag, dat indien het ontwerp van hervorming ter uitvoering gebragt werd, al den roem daarvan op zijnen ambtgenoot zou af dalen. S. St.*

Het sluitteeken.

402. De naam van dit teeken duidt genoeg deszelfs bestemming aan, om den volzin te sluiten :

Zoo veranderen de tooneelen der aarde. Edel is de wedstrijd der volken om den hoogsten rang in het gebied der beschaving, indien hij openlijk geschiedt. Wie ook de overwinning ten deel valle, de zegeningen daarvan zullen niet falen. Alles toch sluit aan, in, en werkt op elkander. In de stoffelijke wereld wordt niets vernietigd; ontbinding verwekt of onderhoudt nieuw leven, en bij gestadige afwisseling, staan alle voortbrengselen in het naauwste verband. Ook in den werkkering van 's menschen geest gaat niets verloren. De oorsprong, loop en opvolging zijner geurochten is zoo geregeld, dat er onderlinge gemeenschap bestaat, en allen blijken dragen van zijne Goddelijke afkomst.
v. C.

B. ZINTEEKENS.

Het vraagteeken.

403. Dit teeken staat aan het slot van eene regtstreeksche vraag:

Wat is deugd, die niet staat op den wortel des geloofs? Bs.

Waartoe die eeuwige strijd over de meerdere of mindere waarde van Bondige Wetenschappen in vergelijking met Fraaije Letteren? v. C.

Hebt gij ooit een groot man gekend, die niet gaarne van zijne leermeesters en medeleerlingen sprak, en onder dat spreken, u beseffen deed, hoe waard zij hem nog waren? v. Hde.

Achter eene indirekte vraag vindt men tweederlei gebruik:

Doch hier viel het vraagstuk op te lossen, hoe dit Bestuur alzo op- en in te rigten, dat het deszelfs gezag aan geene wettigheid scheen te ontbreken. v. d. P.

Eindelijk wordt de vraag geopperd, of in alle oorden van het vaderland de Nederduitsche taal even goed worde gesproken? v. C.

Wij zouden in zulke gevallen liever, overeenkomstig het eerste voorb., het vraagteeken weglaten.

Het uitroepingsteeken.

404. Dit teeken staat aan het slot van elken hartstogtelijken uitroep:

*s

Hoe voortreffelijk is deze instelling niet! v. Hde.
Weg dan met bekrompene eenzijdigheid! v. C.
 Ook achter een tusschenwerpsel, of eenig invoegsel dat het kenmerk van hartstogtelijkheid draagt:
O! er is slechts één onheil; één kwaad slechts is er: de zonde. v. d. H.
Ik vrees niet mijnen Roomschezinden broederen tot aanstoot geweest te zijn; ten minste, niet met opzet, gelijk dit, helaas! al te veel geschiedt. L. W.
Ook aan mijnen Wijttenbach, den onvergetelijken! heb ik dit te danken gehad. v. Hde.
 Waar volstrekt geen uitroep plaats vindt, staat dit teeken om het wonderbare van hetgeen door den schrijver vermeld wordt te doen opmerken, en zou dan verwonderingsteeken kunnen heten:
De held van Europa kwam in zijne hoofdstad terug als een vlugteling, naauwelijks herkend aan de poorten van zijn paleis! v. d. P.

Het opschortingsteeken.

405. Dit teeken, uit eenige naast elkander geplaatste stipjes bestaande, staat achter eene afgebroken rede:

Broeders! zoo stonden wij ook aan het sterfbed van vader, en nu. Hij konde niet meer zeggen. M.
Deze zou wel den post verdienen, maar. Beijer.
Mijnheer, ik weet wel, dat gij mij niet noodig hebt, maar nu heb ik u noodig, en ben zoo vrij.
Ga zitten, baas! wij zullen dan eens praten. M.

Ook gebruikt men dit teeken achter eene reeks, die men niet als voltooid wil aangemerkt hebben, of die althans door verandering van woordvoeging afgebroken wordt, als:

Het bovendeel der keel, het gehemelte, de neus, de tong, de tanden, de lippen. zie daar zoo vele werktuigen enz. Bog.
Dat plotselinge, nadrukkelijke en doordringende der bliken. de hoorbare taal poogt er vruchteloos mede te wedijveren. Id.

Somtijds vervangt dit teeken een of meer uitgelaten woorden, en heet dan uitlatingsteeken.

Het aandachtsteeken.

406. Dit teeken is bestemd om iets, waarop men de

aandacht des lezers meer bijzonder wenschte te vestigen, als met den vinger aan te wijzen :

De kunst kan wel Gods verhevene gaven ontwikkelen, aankweeken en leeren gebruiken; doch haar gemis vergoeden—dat ligt buiten hare magt. Bog.

Ons nationaal karakter is nog niet geheel verbasterd—er is, den hemel zij dank! nog een groot onderscheid tusschen BATAVA en PUNICA FIDES. v. d. P.

Binnen verloop van weinige—niet jaren noch maanden—maar weken, zag men enz. v. d. P.

Het Christendom is daar, niet meer in voorspelling of zinnebeeld, in verwachting,—in de werkelijkheid.

L. W.

Omgang,—en ik voeg er bij hoogst aangename, verfijnde omgang—meestal op geheel Europeeschen voet, is wat de reiziger in het vrolijke Smirna mag aantreffen.

v. 's Gr.

-

Het insluitingsteeken.

407. Dit dient tot afscheiding van eene tusschenrede, als :

Doch (en de vraag krijgt alzoo eene nieuwe gedaante) wat wordt er dan wel toe vereischt, om enz. Bog.

Door aangename toonen (zoo wil het de wet onzer bewerktuiging) voelt zelfs de onbeschaafde mensch zich genoegelijk aangedaan. Id.

Het is te bejammeren, dat ouders, die hunne zonen tot dien eerwaardigen stand opleiden, hun karakter niet beter beproeven—(Hier zag Belestijn zijne vrouw scherp in de oogen.) De Evangeliedienst zou beter waargenomen en hooger geëerd zijn. M.

Somtijds van een enkel w. ter verklaring ingelascht: Gallipoli, bij Plinius onder den naam Callipolis (de schoone stad) vermeld. v. 's Gr.

Niet zelden wordt dit teeken door dwarsstreepjes vervangen :

Mijn paard weigerde met mij voort te gaan, en was de Graaf niet toevallig aangeschoten—want beschreeuwen kon men elkander niet, en wij reden op eenigen afstand van elkander—ik zou ongetwijfeld van het smalle pad naar beneden zijn getuimeld, in de zee.

v. 's Gr.

Het aanhalingsteeken.

408. Dit teeken dient om de aangevoerde ww. van anderen kenbaar te maken :

“Het verbeterd schoolwezen” zegt een bekwaam schrijver “was het laatste geschenk der nederlandsche republiek aan de wereld.” Bs.

“Dan zie ik wel,” zeide Belesteyn geheel ontmoedigd, “dat mijn zoon voor het kantoor niet geschikt is.” M.

PROEVE

VAN

KAAPSCH TAALEIGEN.

**Consuetudo loquendi est in motu. itaque
fit ex meliore deterior.**

M. T. VARRO.

INLEIDENDE AANMERKINGEN.

Het hoofddoel van de volgende verzameling, gelijk men al dadelijk uit den titel van ons werk kan afleiden, was om het Nederduitsch, voor zoo ver de taal, die in deze Kolonie gesproken wordt, dien naam dragen mag, van deels geheel vreemde, deels verminkte woorden en spreekwijzen te zuiveren, of althans den weg daartoe aan te wijzen. Bij de dagelijks toenemende onverschilligheid op dit stuk, een natuurlijk gevolg van gebrek aan nationaliteit, en van de veelvuldige aanleiding om de taal zijner voorouders te verloochenen, kan men zich van zoodanige poging niet veel vrucht beloven. Belangstellende beoefenaars van het Nederduitsch, hoe weinig dan ook hier in getal, zullen, hopen wij, nog iets bruikbaar uit dit gedeelte van ons werk kunnen ontleenen, al zouden zij ook voor deszelfs gebreken (hetgeen wij geenszins verlaagen) de oogen niet willen sluiten.

Maar behalve de bedoelde nuttigheid, hebben wij, als bijkomend oogmerk, ons voorgesteld, onzen landgenooten eene proeve te geven van het **KAAFSCH TAALEIGEN**. Zoodanige proeven van gewestelijke spraakverscheidenheid zijn in de laatste jaren in het Taalkundig Magazijn voorgekomen; en wij gelooven, dat zij door letterminnaars, om meer dan eene reden, met belangstelling ontvangen, en in taalkundige nasporingen met vrucht gebruikt zijn. Heeft het zijne belangrijke zijde, om op

te merken, hoe het Nederduitsch van het eene gewest van *Nederland* van dat van het andere verschilt, en hoe, door vergelijking, het eene taalgebruik het andere toelicht en opheldert, dan kan het ook niet onbelangrijk zijn, de eigenheden van het Kaapsch-Nederduitsch bijéén gesteld te zien. Hier toch is het voorwerp onzer beschouwing een tak, die allengs van den moederstam losgemaakt, en eindelijk geheel afgehouden, in een ander werelddeel wortelen geschoten heeft, en zich aldaar met nieuwe uitspruitsels verrijkt hebbende, en—niet zonder blijkbare mishandeling—op allerlei wijs met vreemd hout geënt zijnde, eene gedaante verkregen heeft, waarin de oorsprong, wel is waar, nog duidelijk zichtbaar is, maar welke, door veelsoortige veranderingen, van alle overige, aan den stam gebleven takken, genoeg afwijkt, om ons tot eene afzonderlijke beschouwing uit te lokken.

Dat deze verzameling onvolledig is, bekennen wij gaarne; maar eensdeels behoort onvolledigheid tot het kenmerkende eener *proeve*, en anderdeels was het ons oogmerk niet een *Lexicon Anti-barbarum* voor *Zuid-Afrika* te schrijven. Van beschaafde sprekers onder de Kapenaars verwachtten wij een tegenovergesteld verwijt, dat van al te groote volledigheid—"Zoo," zullen zij zeggen, "spreken wij toch aan de *Kaap* niet." Wij antwoorden, dat de beschaafde spreker overal het gewestelijke weet te vermijden, en dat de bewoner van *Middelburg* met hetzelfde regt zeggen kan: "Zóó spreken wij bij ons niet," wanneer hij als een staaltje van het Zeeuwsch Taaleigen leest: "Oor, vrind! ik eb ik jou nog nooit een henkel hoogenblik tot last geweest, en je oeft me niet langer in jen uus t' ouen, asje ver-

kiest."* Welk beschaafd inwoner van *Arnhem* zal een boterham een *plakke* noemen, of in plaats van dat was een *grap*, *dat was een tolletje* zeggen? en nogtans behoort het eene zoo wel als het andere in *Gelderland* t' huis.† De waarheid is, dat ik het met het opnemen van belagchelijke uitdrukkingen nog al schappelijk gemaakt heb, met opzet de zoodanige achter wege latende, die ik maar eenmaal gehoord had, en die ook hier als bespottelijk zouden afgekeurd worden. Als een voorbeeld mag ik niet verzwijgen, dat ik eens iemand hoorde zeggen: *Mijne vrouw laboreert aan de théorie*. De spreker bedoelde *diarrhee*. Een ander verzekerde, dat het testament van zeker iemand gevonden was in een *anteloop*—versta *enveloppe*. Voorts moet ik nog opmerken, dat mijne proeve *in de Kaapstad* is opgezameld, daar ik zeer zelden, en dan nog zeer kort, buiten de stad vertoefd heb. Had ik meer onder de landlieden of, gelijk men hier zegt, de buitenmensen, verkeerd, dan zou ik nog veel naïfs en veel plomps bijéén gebragt hebben; dan had ik misschien gewaagd van zekere meelspijs, die *slinger-om-den-smoel* genoemd wordt, en van andere aardigheidjes, die de lezer wel missen kan.

Wij hebben onnoodig geoordeeld om in alle voorbb. de platte Kaapsche spraak na te bootsen; deels omdat dit tot opheldering van het woord waar het om te doen was niets bijbrengt, en deels omdat die taal *in hare zuiverheid* alleen door Hottentotten en ander gepeupel gesproken wordt; eindelijk ook, omdat we onze onbedrevenheid daarin gaarne erkennen. Namen van voortbrengselen, aan het land eigen, hebben we doorgaans ook weggelaten, omdat zij, zonder

* Zie het *Taalk. Mag.*, D. I., bl. 170.

† Hetzelfde werk, D. I., bl. 320—26.

kennis aan de bedoelde voorwerpen, van geene beteekenis voor den buitenlander zijn, en ook door geen Nederduitsche woorden kunnen vervangen worden. In enkele gevallen hebben wij eene afleiding gewaagd, wanneer wij namelijk daartoe eene ongezochte aanleiding kregen : ons overal daarmede in te laten, lag natuurlijk buiten ons bestek, en zou daarenboven kundigheden vereischen, waarop wij geene aanspraak maken. Veel van hetgeen in deze proeve niet voorkomt, is aan het einde van menig hoofdstuk van ons werk kortelijk aangestipt, en behoefde dus niet herhaald te worden.

PROEVE VAN KAAPSCH TAALEIGEN.

- AANGAAN (E. to go on); voortgaan: *gaat aan*, ga voort.
- AANS of AONS; aanstonds.
- AANTREKKEN; aankleeden: *hij is aangetrokken om uit te gaan*, d. i. gekleed. Vergel. *wittrekken*.
- AANZIENLIJK; schoon van aanzien of uiterlijk, welgemaakt: *een aanzienlijk man*, een mooi man.
- AARDIG; *hij is zoo een aardige kerel*, een lastig mensch. (Zie § 292, bl. 138).
- ACHTEROP-SCHOPPEN (van paarden enz.); achteruit slaan—overdr. zich weerspanning of onhandelbaar be-
toonen: *dat mannetje schopt al achterop*, laat zich niet meer gezeggen.
- ACHTEROS; een os die tot het achterste paar van een span behoort. Spreekw.: *De achterossen komen ook in de kraal*; de laatsten worden ook geholpen. Om de kracht van dit spreekw. te gevoelen, moet men weten, dat er van negen tot twaalf paar ossen voor een wagen gespannen worden.
- AFNEMEN; portretteren: *ik laat voor mijn afnemen*.
- AFSLAGTEN; van wild gezegd, b. v.: *een haas afslagten*—maar ook van slagtvee, voor villen, de huid afstroopen.
- AFTREKKEN; afschuiven: *een venster aftrekken*.
- AFRIKAANDER; Kapenaar. Men verstaat daardoor elk kolonist, die niet door geboorte of afkomst een buitenlander is. Vergelijk *Kaapsche kind*.
- AFVATTEN; weg nemen, zie *vatten*.
- AJA; kindermeid.
- AL; dit bijw. wordt even gelijk *niet* gewoonlijk dubbel gebruikt: *mijn geld is al op al*.
- ALLÁH! God. Deze Turksche benaming van het Opperwezen, wordt, in navolging der Maleijers, gedurig als een uitroep misbruikt.
- ALLEBASTER; knikker. Vergel. *goenie*.
- ALLEMENSIG! uitroep van verwondering.
- ALLOSIE; horlogie of zakuurwerk.
- AMPER of *ampertjes*; bijna.

ANDER: *een ander* (E. another); nog een—b. v.: *geef mij een ander glas bier*. Dit komt met ons oud taalgebr. overéén, volgens welk men *de andere* of *anderde* zeide voor de tweede.

APEKLEUTER; kleine jongen, kaboutertje.

ARIKREUKEL; alikruik, zekere schelpvisch—overdr. een klein mensch, onderblijfsel, dwergje.

ARRI! eilieve! wat ik zeggen wou! *Arri! vriendje, waar is mijn pijp?*

ASPRÉS (F. expres); opzettelijk, met voorbedacht.

ATJAR; zuur, d. i. vruchten of groenten in azijn gelegd.

AUCTIE; verkooping bij opslag.

BAAKSTER; baker.

BAALS-LEVEN; groot gedruis, opschudding. Vergel. *spektakel*.

BAAR; nieuwelings—werd voornamelijk van slaven gebezigd.

BAARSCH; ongeoeffend, onhandig: *een baarsche jongen*, een ongeoeffende slaaf.

BAATJE (baaitje, van baai, wollen stof); buis of mouwvest—*Hij krijg op zijn baatje*; hij krijgt slaag.

BAJAN; veel.—Ook wel *banje*.

BAK, in de zamenstelling *theebak*; d. i. theeblad.

BAKKEN; spreekw.: *Morgen bak ons*, d. i. reken er maar niet op, gelijk ons “morgen ochtend bij de koffij.”

BAKKELEIJEN of bij inkorting *bakkeleijen*; vechten, elkander uitkloppen.

BAKKLEISLAG; vechtpartij.

BALIE; elke kuip of tobbe.

BALJAREN; stocijen, ravotten.

BALKON; zoo noemt men hier te lande eene verdekte colonnade voor of achter een huis: in Holland bepaalt zich die naam tot een getralied uitstek aan eene bovenverdieping. Verg. Bild.

BANDIET; misdadiger tot boeijen en harden arbeid veroordeeld; kettingboef en (oneigentlijk) galeiboef.

BANKETJES; zuikerwerk, in Holl. muisjes genoemd.

BASKAT (misschien uit het E. *waistcoat*); kamizool of mansborstrok.

BASTA; het is genoeg, scheid er uit: *basta nou zingen!* houd nu op met zingen.

BEDLEGER; bijv. nmw. voor bedlegerig.

- BEDRAGEN** als zelfst. voor bedrag: *het geheele bedragen*.
 Waarschijnlijk is deze fout, die algemeen begaan wordt, ontstaan uit den verbogen nmv. in de spreekwijze *ten bedrage*.
- BEEST**; os of rund, van daar *beestevleesch* voor rundvleesch.
- BEGINSEL**; oud Holl. voor begin: *maak een beginsel*.
- BEVIEL** (als verl. T. van bevelen); beval.
- BIBIES** (in de kinderspraak); ongedierte op het hoofd.
- BILL** (E.); ontwerp van wet of conceptwet.
- BILTONG**; rookvleesch, aldus genaamd omdat het veelal uit een bilstuk gesneden wordt, en in gedaante eenigzins met eene gerookte ossentong overeen komt.
- BIJKOMEN**: *ik zal voor jou bijkom*; ik zal je vinden, of krijgen.
- BLAFON** (F.); spreek uit *plafond* met verzwijging van de *d*. Dit w. wordt door B. verklaard door *zolderbeschot*; eens hoorde ik daarvoor op de kansel *binnendak*.
- BLIJVEN**; wonen, gelijk de Eng. *to stay* en de Fr. *rester* in die bet. zeggen—Spr.: *Nu blijft er nog elf*; dat kunt gij mij niet wijs maken.
- BLOEISRL**, oud voor bloesem. Verg. Num. xvii. 8.
- BOEGLAM**; vermoed. Boeg was oulings, gelijk in het H.D. Bug, het schouderblad, of liever het gewricht aan den schouder van een paard. Gelijk alle ww., die eigenlijk op dieren toepasselijk zijn, is het van den mensch gebezigd zeer onkiesch.
- BOETA** of *Boetje* (in de kinderspr.); broertje.
- BOGT**, met verzwegen eind—*t*. Dit w. in een afkeurenden zin, b. v.: bogt van tabak, bogt van messen enz., is in Holl. een collectief, maar hier wordt het ook op den individu toegepast: *jij is een bog van een kerel, dat is een bog van een verrekijker* enz.
- BOGTIG**; slecht, nietswaardig.
- BOK**. Dit w. wordt voor beide geslachten gebruikt; van daar dat men van *bokkemelk* hoort spreken!
- BOKKEBAARD**; bakkebaard, d. i.: wangpaard. Dezelfde fout wordt in Holl. begaan.
- BOLDEREN**; met geraas aftuimelen: *hij kwam van de trap afbolderen*.
- BOLDERMAKESIE**; buitelen; *hij maak boldermakiesie*, hij buitelt.
- BOORT**, zamentr. van boomgaard.

- BORSTROK** ; keurslijf of korset.
BOTTEL (E.) ; flesch. Verg. *flesch*.
BRAAF ; erg : *hij is braaf ziek*.
BREIJEN, zamentr. voor bereiden : van daar *gebreide wijn*, geklaarde.
BRONGRAS ; waterkers.
BROODDRONKEND ; brooddronken.
BROODSUIKER ; suikerbrood of suikerhoed.
BUL ; de eenige gangbare benaming van een' stier.
BULTZAK ; stroozak of matras.
BUS (kinderspeeltuig) ; stooter.

CADUX (F. caduc) ; sukkelend, wrak.
CANTEEN (E.) ; kroeg, wijnhuis.
CHAP (E.) ; stempel, postmerk.
COMMANDO ; bende gewapende boeren, die op last van het koloniaal bestuur uitgezonden worden om de roofzucht der Kaffers te beteugelen, en zich voor gestolen vee schadeloos te stellen.—*Op commando gaan*.
COMMITTEE (E.) ; waarvoor men in Holl. het Fr. comité bezigt.
CONVICT (E.) ; zie *Bandiet*.
CRAPULEUS (F.) ; overdadig, aan brasserij en onmatigheid overgeven. *Crapuleus gierig* is dus contradictio in terminis, want het eene sluit het andere uit.
CREDIET ; in de spreekw. : *ik geef hem daar crediet voor*, I give him credit for it, d. i. hij heeft er eer van, heeft zich wel gekwetend, of iets dergelijks.
CRETHI en **PLETHI** ; Jan en alle man. De Crethi en de Plethi waren de lijftrawanten van Koning David, die men I Kon. i. 38 en elders genoemd vindt, voor het overige weinig bekende personen.

DALKIES (zamentr. voor dadelijkjes) ; zoo aanstonds, flusjes.
DAM ; vijver. Deze benaming laat zich daardoor verklaren, dat men het water door opdaming van beekjes verzamelt ; ook zou de naam vijver, wanneer men daaraan den zin hecht van bewaarplaats van levende visch, zelden toepasselijk zijn.
DANDY (E.) ; Pronker, saletheertje. In Holl. bedient men zich van het Fr. fat.
DANDYSCH ; opgeschikt, poppig netjes, en fat.

- DANEBOOM; den of denneboom.
 DANEBOL; denneappel.
 DANIG: *die ouwe seur is te danig kwaai*, al te kwaad.
 DENKENSWIJS; denkwijis.
 DIEFTE (oud Holl.); diefstal.
 DISPENS; provisiekamer of voorraadkast. Het O. H. *spinde*.
 DOLVEN; den grond ter diepte van twee of drie voet ompsitten.
 DOMINE noemt men aan de Kaap den voorlezer, terwijl de leeraar der gemeente altijd met *Eerwaarde* wordt aangesproken. De Kaapstad maakt op dit spraakgebruik uitzondering: daar heet de voorlezer *Voorlezer*, en de leeraar *Predikant*, en beide worden met *Mijnheer* aangesproken, terwijl *Domine*, als oude munt, geheel buiten circulatie geraakt is.
 DOOD; wordt van vuur of licht gezegd: *maak de kaars dood; het vuur gaat dood* enz. d. i. uit.
 DOOJE LIJK; lijk of dood ligchaam. Dat *lijk* niet van ouds het denkbeeld van *dood* met zich voerde, blijkt onder anderen uit de zamenstellingen *likdoorn* en *likteeken*.
 DOP; een groot glas. Misschien omdat men zich weder in navolging der inlanders van den dop van struis-eijeren of van kokosnoten of klappers, bij wijze van drinkschaal, bediende. Verg. *steken*.
 DOT; boertenderwijs, het hoofd.
 DRAAIJEN; in de spreekw. *iemand een kool draaijen*, zeg *stoven*. Het eerste komt te pas in: iemand een knol in de muts draaijen.
 DREIGEN; voornemens zijn: *ik heb lang gedreigd u te bezoeken*. Dit gubr. van *dreigen* kwam mij altijd vreemd voor; maar W. zegt dat het in Holl. in de gemeenzame spr. ook gangbaar is.
 DRES (E. dress); kleeding.
 DRESSSEN, wkw.; kleeden: *ik ga mij drossen*.
 DRY-BOT (E); de molm in het hout.
 DRILLEN (als O. wkw.): *de soldaten drillen op de parade*, d. i. exerceren of worden gedrild; maar het laatste bepaalt zich, zoo ik mij niet bedrieg, tot de wapenoeffening van rekruten.
 DROSSERT; weggeloopt slaaf, van een wkw. *drossen*, wegloopen.
 DRUKKEN of *op een druk gaan*; zich uit de voeten maken, zijn biczen pakken, het hazepad kiezen.

DUBBELSLOT: een deur wordt gezegd op *dubbelslot* te zijn, wanneer zij behoorlijk gesloten is. Verg. *Enkel*.
DURABEL; kostbaar, duur: *Fluweel draag ik nooit, dat zou al te durabel uitkomen.*

ECHT, bijw.; degelijk: *hij heeft echt zeer gekregen.*
EEN wordt, in navolging van het E., overtollig gebruikt,
 b. v. : *dat is een mooie een, geef mij een groote een* enz. in plaats van dat is er een mooie, geef mij een groote.
EENDERS; even zoo, gelijk: *dat is eenders*, dat komt op hetzelfde uit.

EETMAAL; gastmaal, diner.

EFFEN, in de spreekw. *van der effen*, zoo even.

EIJER; ei, spreekw. : *Hij maakt het van eijeren*, d. i. al te bont.

ELLENDING; ongelukkige. Dit w., dat bij W. en B. niet voorkomt, heeft in het Nederd. spraakgebr. iets verachtelijks, en grenst bijna aan *beroerdeling*. Men wachte zich dan van *ellendigen* als *ellendelingen* te begroeten.

ELPINIE; verbastering van opinie, gevoelen.

ENKELSLOT: een deur die toe is, zoodat men ze zonder behulp van den sleutel openen kan, wordt gezegd op *enkelslot* te zijn.

ENTEREN (to enter); inboeken: *gij hebt die post niet geënterd*, zeg opgebracht of ingeboekt.

FACTA, mrv. *facta's*: wil men Latijn spreken, dan dient het factum en in het mrv. *facta* te zijn; maar waarom niet liever daadzaak?

FAIR (E.); *dat is niet fair*, niet billijk of eerlijk.

FANCY-BALL (E.); in Holland zegt men *bal costumé*. Het schijnt wel dat het Nederd. zich naar zulke dingen niet ploojen kan.

FLESCH; onder dit w. wil men volstrekt de zoogenaamde kelderflesch verstaan. Verg. *bottel*.

FIET (misschien van het Fr. vite, vlug); zwierig, opgekweekt: *Soe! jÿ is maar fiet van daag!*

GAAT, in plaats van *gaan*; wanneer een ander onbep. W. volgt: *ik wil hem gaat zien.*

GANG; naauw straatje, steegje.

GATJE, als verkleinw. voor *gaatje*: *ik heb een gatje in mijn schoen.*

GANTSCH EN GAAR; geheel en al. Deze uitdrukking komt wel juist met het H. D. *ganz und gar* overeen, maar Ypey heeft aangetoond, dat zij van ouds in het Holl. gebruikelijk was. (Zie A. de Jager, Taalk. Handl. tot de Staten-overz.)

GÉSPÉL; gesp.

GEVREET; verachtelijke benaming voor het aangezicht, nog erger dan het Holl. *bakkes* of *bakkuis*.

GONNE! tusschenw. van verwondering: *Mijn gonne! is het al zoo laat?*

GRASDUINEN, als wkw.: *jij heb in mijn goed gegrasduin*, hebt er volop van genoten.

GULSKOP; gulzigaard, vraat.

HAAL; slag met een rotting. Vergel. *trek*.

HAKSCHÉNEN; hielen of hakken. Hoe kunnen de hakken ooit de schenen ontmoeten? dacht ik toen ik dit w. het eerst hoorde; maar het is uit het oude *haksenen*, een verlengd mrv. van *hakse*, gelijk *lendenen* van *tende*.

HARLABOERLA; bijw. verward, door elkander.

HARTSLAG (met verzwegen *t*); het hart van een dier, voornamelijk van het slagvee. Bij onbeschaafde sprekers hoort men het ook van den mensch gebruikt.

HINT (E.); wenk.

HOENDER; hoen of kip: het laatste is aan de Kaap een schier onbekend w.

HONEYMOON (E.); de zoetbroodsweken.

IJZDER; ijzer.

INBREKEN (to break in); leeren, dresserén: *mijn paard is goed ingebroken*.

INSTAL: *tot instal brengen*; doen vervallen. B. verklaart dit w. door *verval*. W. heeft alleen *installig* als bijv. nmw. De ware afleiding komt ons voor van het H. D. *einstellen*, d. i. *staken* te zijn.

INTEREST (E.); voorspraak: *hij heeft interest bij het ministerie*.

INTERVAL; zonderlinge inval of kuur: *die kerel heeft allerlei intervalletjes*.

JAGTEN; op jagt rijden of gaan jagen.

JAKOPEVER-OOGEN; uitpuilende oogen, gelijk zekere visch Jakopever genaamd. Deze visch zou zijnen naam ontleenen van zekeren Jakob Evertse.

- JAMMER**, als bijv.; *ik is jammer voor jou*, ik heb medelijden met u.
- JAN**, in de spreekw. *een grover Jan*, d. i. een ruw mensch. Wien het lust onderzoeken hoe dit met het H. D. *Grobian*, het E. *ruffian* en het oud Holl. *roffiaen* samenhangt. In deze spreekw. en in *schoonder pret* hebben wij voorbb. van den uitgang *er* in den positivus, gelijk wij in het Holl. zoo wel *een snugger* als *een snug heer* zeggen.
- JEKKERT** (jacket); jagtbuis.
- JILLETJE**; grapje: *zij maken er een jillette van*, zij spotten er mee.
- JONGEN**: zoo heette voorheen, gelijk bij de Gricken en Romeinen, elke slaaf van het M. geslacht, zonder onderscheid van jaren. Van daar de zonderlinge zamenstelling *ouwe jongen*.
- JONGENTJES**: dit woord wordt van jonge katten of honden gebruikt, b. v.: *Onze kat heeft jongentjes*, in plaats van *jongen*, als mrv. van *een jong*.
- KAAPSCH KIND**; Kapenaar. Verg. *vaderlandsche kerel*.
- KAARTKAART SPELEN**; met de kaart spelen. Verg. *tollol*.
- KAMELJOENTJE**; kamelcon.
- KAMPERFOELIE**; kamperfoelic.
- KANTOOR**; boekvertrek of studceerkamer: *de predikant is op zijn kantoor!*
- KARAKTER** (E.); getuigschrift: *de meid, die onze dienst verlaten heeft, vraagt om een karakter*.
- KARDOES**; peperhuisje. Kardoes, van het Fr. *cartouche*, is een papieren bus of vorm voor buskruid. W. Volgens B. is het F. uit het Holl. *kaartdoosje* verbas- terd. Men spreekt wel van tabak in *kardoezen*, name- lijk in pakjes die rondom toegeplakt zijn, maar men geeft dien naam niet aan een *peperhuis* dat uit de hand gemaakt wordt.
- KARET**; schildpad: *een kareten kam*.
- KARKATJE**; een zeertje aan het ooglid.
- KAS** (Fr. *cas*); *in die kas van zaken*, in dat geval.
- KAT**; een geesel van touwtjes, voorheen gebruikt als een werktuig om slaven mede te tuchtigen.
- KAZARNE**; kazerne.
- KEER**, in *te keer gaan*; aangaan, een groot misbaar

- maken. Geheel anders is het Holl. iets te keer gaan, d. i. trachten te verhinderen.
- KINKEL**; spreekw.: *er is een kinkel in de kabel*, zeg *kink*, of volgens B., *krink*.
- KLAMAAT**; klimaat, luchtgesteldheid.
- KLANKEN**; klinken: *dat klankt anders*.
- KLAPPERDOT** (boertender wijs); het hoofd, als vergeleken bij een klapper of kokosnoot.
- KLAS**; klasse.
- KLAVERNET**; klarinet.
- KNIJPTANG**; nijptang.
- KNIKSPOOR**; een greppel of verspoeling dwars over den weg.
- KNIPMES**; in de spreekw. *knipmes rijden*, d. i. een paard zoo berijden, dat hij den kop sierlijk op en neder beweegt, gelijk een knipmes dat open en toe gaat.
- KNOEPS**; duw of stoot met de vuist.
- KOEGEL**, kogel.
- KOEJAVES**; guava, zekere boomvrucht.
- KOERANG**; *koerang van geld* of kortaf *koerang*, schraal of schaarsch; misschien het F. court d' argent.
- KOGCHELEN**; wordt gezegd van paarden of ossen, die, naast elkaar gespannen, elkander bijten of stooten; van daar *kogchel-stok*, een stok die tusschen hen gebonden wordt, om het *kogchelen* te beletten.
- KOKEN** (met de zweep); zoo raken, dat de striemen een brandende pijn veroorzaken. "Cela me cuit" zegt de Franschman, wanneer hij zich het vel van eenig lichaamsdeel afgeschaafd heeft.
- KOMBAARS**; wollen deken.
- KOMBUIS** (scheepswoord); algemeene benaming voor de keuken.
- KOORN**; zoo heet de tarwe in tegenoverstelling van andere graansoorten.
- KOP**; vrij algemeen voor *hoofd*: *mijn kop is zeer*, ik heb hoofdpijn.
- KORREL**; mikijzer of visier van een schietgeweer, van daar *korrel nemen*, mikken.
- KOST**. Dit woord wordt veelvuldiger gebruikt dan bij ons: men zegt in Holl. ook: de kost verdienen, voor de kost werken enz. en dan beteekent het dagelijksch onderhoud; maar niet *de kost is op tafel*, *de kost wordt koud* enz., maar *het eten*.—Zamenst. *padkost*, teerkost of mondbehoefte op reis.

KRAAL; ommuurde of omtuinde plaats waarin bij nacht het vee gehouden wordt. Verg. *Achteros*.

KRAAM; spreekw.: *in de kraam vallen*, zeg komen.

KRABBETJES; ooringen.

KREPS of *Krips*; kraag: *krijg hem in de kreps*, vat hem in de kraag.

KRIEKIE; veldkrekkel.

KRIKVOBSCH; kikvorsch. Verg. *paddak*.

KRUPSIES (corrupties); verouderde kwalen: *die man is vol krupsies*.

KUIJEREN; uit logeren gaan. *Ik ga een week of wat bij mijn oom kuieren*. N.B. De bedoelde oom woont misschien een dag of acht reizens, van de plaats waar zoo iets gezegd wordt, maar het heet niet te min *kuieren*.

KURKEN (bij omzetting); krukken: *die man loopt op kurken*.

KURKENTRECHTER; verdorven uitspr. van kurken-trekker.

KWAAI; kwaad: *die kind is kwai*. Zoo ook *rooi* voor rood.

KWELLEN; zwellen: *de deur is gekwollen*.

LAGER (H. D.); Leger.

LAKSMAN; beul of scherpregter.

LAMOEN; platte uitspr. van limoen, waaronder men in Holl. de ingelegde vrucht van den citroenboom verstaat. Aan de Kaap onderscheidt men *zoete* en *zure lamoenen*; de eerste zijn de appelsina of Sinasappel der Hollanders.

LAMOENSOP; spreekw.: *hij laat er zurelamoensop onder loopen*; hij ligt er de hand meê, neemt zijn pligt ten halve waar enz. De spreekw. is blijkbaar van een of andere vervalsching ontleend.

LANING; laan.

LANGS; bij of naast, met een bijkomende vijandelijke bet.: *Kom langs mij ai jij durf*. Dit gebruik van *langs* schijnt van het enteren van schepen ontleend.

LAT of *latje*; een taaije boomtak of garde.

LAWAAI of *lawei*; verward gedruis. B. verklaart dit w. *laat waaijen*, feestgeschreeuw bij het uitsteken van de vlag. Is het niet met meer waarschijnlijkheid af te leiden van *lauweit* of *laweijt* uit het F. *aubade* met voorgevoegd lidw.? *Lauweit* was, volgens Meijer, een *uchtendzang*, volgens Hexham: *musicians playing at noone or at the breake of the day on sackbuts cornets*,

- 3c.; Mellema verklaart het door *aubade*. Voeg hier nu bij, dat *aubade*, in den gemeenz. spreektrant, voor eene luidruchtige bekijving of hevigen uitval gebruikt wordt, gelijk de Dict. de l'Académie, Chambaud, Boiste en anderen aanwijzen, en oordeel dan over de waarschijnlijkheid der afleiding van B.
- LEKKER; aangenaam: *die pen schrijft lekker*. Spreekw. der Hottentotten: *Lekker lijf maken*; zich een roes drinken.
- LEVEN; spreekw.: *al mijn leven*, altijd.
- LIEDERLIJK; slordig, onachtzaam: *ik ben te liederlijk gekleed om in gezelschap te gaan—mijn hoed is te danig liederlijk*. Niemand van den beschaafden stand passe dit w. op zich zelve of zijns gelijke toe.
- LIEVERS, bijw.; liever.
- LIJN (E.); regel: *schrijf een paar lijntjes*. Men trekt *lijnen*, men schrijft *regels*.
- LİK; spreekw.: *aan de lik*; aan den drank of aan de fep.
- LOER-SCHEP-OP; klaplooper, tafelschuimer. Vergel. *opscheppen*.
- LOOPEN; dit w. voor *wandelen* te gebruiken, heeft, dunkt mij, iets onbeschaafds. Met het bijw. *hard*, wordt het als zamengest. wkw. gebruikt, en hoort men: *ik hardloop*, in plaats van ik loop hard, *hij het gehardloop*! enz.
- MAKÉREN (manquer): *wat makeer die huis?* Wat scheelt er aan dat huis.
- MAKROL (zeker gebak); makron, bij intrekking van het F. *macaron*.
- MAMMA: zeg mamá. Verg. *páppa*.
- MANÉL; jasje. Mogelijk is het oorspronkelijk een Manilla rok, gelijk men Manilla hoeden enz. heeft.
- MANGELS; keelklieren, ook wel amandelen genaamd.
- MANSKERÉL; een man, maar veelal met de bijkomende bet. van ruwheid.
- MARTEVAAN of *martevaam*; watervat tot huisgebruik, stande.
- MASKIE; al is het ook: *maskie is ik ziek, ik wil nie t'huis blijnie*, al ben ik ook ziek, ik wil niet te huis blijven. Zamentr. uit het mag geschiên.
- MATERS, mrv. van maat: *ik is nie van jou maters nie*; ik ben niet van uws gelijken.
- MEESTERGOED; medicijnen.

MEETING (E.); bijeenkomst of vergadering.

MEMME; min of voedster. Met deze benaming spreken kinderen, zoo wel als volwassenen, hunne min of gewezen min aan.

MENSCH, in de zeggings van *een mensch*, in plaats van *men*: *een mensch kannie verdragen nie*; men kan het niet verdragen.

MERTE of *merting*; myrte.

MODDRAS; modder of slijk.

MOEG; moede of moe.

MOS of *mus*; immers: *ik weet mos wat ik doe*.

MOTJE; tante, verkleinw. van moei.

MOVÉREN; tergen: *jij moveer maar voor mijn!* . . . gij moet mij maar tergen, dan. . .

NEGOTIE-WINKEL; zoo heet elke winkel waar men stukgoederen bij de el uitvent, benevens al hetgeen tot kleeding behoort.

NEMEN, in de zeggings *een wandeling nemen*, is navolging van het E., men zegt een wandeling *maken* of *doen*.

NOIJ, mrv. *noijs*; jufvrouw. Het verkleinw. is *nonna*.

NOORDKAPER; algemeene benaming van den walvisch. Als bijv. komt dit w. voor in *noordkaper-knoopen*, d. i. knoopen van walvisch been.

OBJECTIE (objection); tegenwerping: *Ik heb geen objectie*; ik heb er niet tegen.

OEST (oud H.); oogst.

ONDER; als bijw. altijd waar men in Holl. *beneden* zou zeggen.

ONDERBAATJE; vestje. Verg. *baatje*.

ONDERDEUR: spreekw. *over de onderdeur kijken*. Dit wordt van meisjes gezegd, die de kinderschoenen uitgetrokken hebben, en in aanmerking beginnen te komen.

ONDERSTE BOVEN; ontsteld.

ONGEVOELLOOS; gevoelloos. *On* en *loos* zijn van gelijke beteekenis. Dat men *on* dikwijls misbruikt, is mij gebleken; men schijnt er geen ontkennende kracht aan toe te schrijven; *onverschillig* beteekent bij sommigen *verschillend*, en *ontwifelbaar* is *twijfelachtig*.

ONTSTOKEN; verstoppen of beroofd. *Ontstoken* is het E. *inflamed*.

- ONVERTOGEN (oud H.); onbetamend: *onvertogen woorden*.
- OORLAM; slim, geslepen, het tegenovergestelde van *baar*.
- OORWAKS (H. D.); muilpeer of oorveeg.
- OP, spreekw.: *die wijn is op*; navolging van het E. *the wine is up*, d. i. de wijn gist of werkt.
- OPGESTOKEN; verkeerdelijk voor *opgestookt*, van opstoken, d. i. aanhitzen.
- OPKOGELLEN; met klein geweer uit eene schuilplaats opjagen.
- OPSCHIPPEN; opdischen of opgeven: *er is opgescheept*, het eten is op tafel.
- OPSTOPPER; een die vogels enz. opzet voor eene verzameling.
- OPTELLEN; oprapen of opnemen. *Tellen* is klaukverwisseling voor *tillen*; maar *tillen* is alleen van zware lasten gebruikelijk; terwijl het Kaapsche *optellen* zelfs van de kleinste voorwerpen gezegd wordt, b. v.: *tel die speld op*.
- ORLEMENTEN (ornamenten); snuisterijen.
- OTJE (in de kinderspr.); een varken.
- OUWELAP; een penny.
- OVERIGHEID; overheid. Hetgeen te veel is wordt gezegd *overig* te zijn; het is dus niet vleijend wanneer men de overheid zoo noemt.
- OVERENTOVER, dat is *over ende over*; tot den rand toe, te boorde of ook wel borende vol. Dit laatste, door W. afgekeurd, behoort tot de gemeenzame spraak.
- PAAIBOELIE; bullebak. Met dit w. maakt men kinderen bang, gelijk bij ons met Heintje Pik.
- PAD; niet alleen een voetweg maar elke weg. Zamenstellingen zijn *wagenpad*, *ompad* enz.
- PADKOST; zie op *kost*.
- PADDAK, zie *krikvorsch*. Tusschen padde en kikvorsch maakt men geen onderscheid.
- PAMPOEN; pompoen.
- PAMPOENTJES; gezwollen keelklieren. Verg. *mangels*.
- PAPPA; papá. Verg. *mamma*.
- PAPPELELLEKOORTS; boertige benaming van denkbeldige ziekte van kinderen.
- PARMENTORIG; stijfhoofdig, eigenzinnig. Het w. schijnt uit *peremtoir* verbasterd.

- PARTICULIER** (E.); *hij is er particulier op*, hij is er op gesteld, maakt er werk van.
- PEEG**: *iemand aan de peeg houden*, gedurig tot een of ander werk inspennen.
- PENSEN**, als mrv. van penny, in plaats van pence.
- PIET**, in zamenst. *ouwe piet*, oude wijn.
- PIERINKIE**; theeschoteltje of bordje.
- PIK**; *pik in het zwart gekleed*, in plaats van *in pikzwart*. Verg. *spier in 't wit*.
- POESKOP**; zekere soort van walvisch, waarschijnlijk de *sperm-whale* der Engelschen. Ook een os zonder hoornen, of wiens horens langs den kop af naar den bek gebogen zijn.
- POESPAS**; jammerlijk gekneusd en verbrijzeld: *ik heb een slag met een hamer op mijne hand gekregen en nu is mijn duim poespas*.
- POLICEMAN** (E.); diender, of dienaar der policie.
- PONY** (E.); hitje.
- POOT**: *poot aan spelen*, gemeene spreekw. voor de handen uit de mouw steken.
- PROP** (H. D.); kurk van een flesch.
- RAAISLAG**; de daad van raden: *ik ben er met een raaislag zoo lekker achter gekomen*. In het Holl. zegt men ook naar iets slaan, d. i. los weg naar iets raden.
- RAPS** (E. rap); een tik, een vlugtige slag.
- RASPEL**; rasp. Verg. *gespel*.
- REGT**: *ik ben regt*, naar het E.: I am right, voor ik heb gelijk.
- REG REG**; in goeden ernst. Het tegenovergestelde is *tjakkijakki*. *Hij maak geen spulletjes, maar hij sla reg reg*.
- REMMEN**; een rijtuig bij het afrijden van eene hoogte tegenhouden. Dit geschiedt door het achterste paar ossen of paarden in een span, die daarop geleerd worden en meer geld waard zijn dan andere. Oneigentlijk zegt men, dat iemand aan iets *remt*, wanneer hij het niet wil loslaten.
- REMKETTING**; een ketting waarvan men zich op steile plaatsen bedient, om een of meer wielen van een rijtuig vast te zetten. Het H. D. zegt Hemmkette en Hemmschuh, het E. *trigger*, d. i. trekker.
- RESPEKT**: *ik heb respekt voor spinnekoppen*, is een Germanismus voor ik ben er bang voor.

- RISPES; rupsen.
- ROBBEDOE; een meisje of vrouw, die ruw en sterk is, wie niets deert of let. Het Holl. *ijzervarken*, is te onbeschaafd om het er voor in de plaats te stellen.
- ROEIJRE; riem: *mijn roeijer is gebroken*. De roeijer is de man, en de riem het werktuig.
- RÓMAN, door verplaatsing van den klemtoon voor román, is dubbel bespottelijk, omdat men aan de Kaap een visch heeft die *róman* heet.
- RUGGENS, als mrv. van *rug*; heuvelreeksen.
- SAFE (E.); vuurvaste bergplaats, wulftvertrek.
- SAMBOK; zekere soort van karwats, uit de huid van een zeekeoe gesneden.
- SAMBREEL; parapluie of regenscherm.
- SAROET of *seroet*; segaar.
- SCHACHERIJ; kroeg.
- SCHALTEN EN WALTEN (H. D.); naar goeddunken handelen.
- SCHAWACHTER; schaapwachter, herder.
- SCHKEF: *hij is scheef* of *schief is hij*, zegt men tergender wijs, gelijk in Holl.: hij kijkt op zijn neus.
- SCHEMPEN; schimpen.
- SCHENDEREN; verlenging van schenden: *den Sabbat schenderen*.
- SCHERPPIOEN; schorpioen.
- SCHETS; wenk: *geef mij maar een schets wanneer ik u best gelegen kom*.
- SCHIETROER; jagtgeweer.
- SCHILDER; zoo noemt men niet alleen den kunstenaar, maar ook den ambachtsman, die in Holl. *verver* heet.
- SCHINDLOEDER, in de spreekw.: *Schindloeder met iemand spelen*; iemand in het minst niet ontzien, hem behandelen, gelijk men zegt, als oud vuil. Eigentlijk is een *schindloeder* een dier dat aan den vilder (voorheen schinder) vervallen is, en waar ieder kwade jongen, ongestraft, zijne baldadigheid aan uitoefent. Dat de spreekw. niet zeer beschaafd is, behoeft wel niet gezegd te worden.
- SCHOENLAPPER; vlinder of kapel, zonder onderscheid.
- SCHOEREKELLEN; bekijven, en dat wel op eene onzachte en vernederende wijs.
- SCHOFT; volgens B. *schoft*, *schaft* of *schacht*, verpoozing

- van de werkdienst, en zoo verdeeling van den werktijd, van *schaven*, loopen.—Het zij van *schaven*, dat ons in dien zin onbekend is, of van *schuiven*, aan de Kaap is het de benaming van den afstand, dien men met een span paarden of ossen achteréén aflegt.
- SCHOON; geheel: *ik heb het schoon vergeten*. In Holl. zegt men *glad* vergeten.
- SCHOONDER, als positivus, in *schoonder pret*, is oud Hollandsch.
- SCHOPPEMAAI of *schoppelemaai*; schommel of schop. Het laatste gedeelte des woords is het oude *meijen*, *zich vermeijen*, d. i. vermaken, dus zoo veel als schommelvermaak.
- SCHULDEN, wkw.; schuldig zijn: *jij schuld mij bajan geld*, gij zijt mij veel guld schuldig.
- SETTELAAR (E. settler); aanbouwer. *You Settelaar*, is een scheldnaam voor elken havenloozen landlooper.
- SEUR; mijnheer. *Ouwe seur* is de heer des huizes en *seurtje* of *klein-seur*, de zoon of jonge heer.
- SIES! uitroep van afkeuring; foei!—Het is de fluitletter met verontwaardiging tusschen de tanden doorgedreven, en het woord is veel nadrukkelijker dan ons *foei!*
- SLAG: *nog een slag* (encore un coup); nog eens.
- SLAMS; afkorting voor Islams of islamietisch.
- SLAMMERT; een Islamiet.
- SLIM; schrander.
- SMEERKANIS; vuilnik. Het laatste gedcelte schijnt wel het Lat. *canis*, hond.
- SMEERWINKEL; komenij of kruidenierswinkel.
- SOLDADEN; soldaten. Zoo ook *graden* voor graten.
- SOP; soep. SOPKOM; soepterine.
- SPAANSCH-SPEK, mrv. *Spaansch-spekken*; meloen.
- SPAT; blaasroer.
- SPAT; spreekw.: *spat zetten*, op den loop gaan. Verg. *drukken*.
- SPEK: *voor spek en boontjes loopen*; niet in tel zijn.
- SPIER: *spier in 't wit gekleed*: in het spierwit. Verg. *pik in het zwart*.
- SPIOEN; spion of bespieder.
- SPOCHTEN; pronken: *hij spocht met zijn mooie huis*. Het is intensivum van *pogchen*.
- SPOT: *voor spot of verspot zijn*; bespottelijk, tot spot.
- STAATSIE (E. station); *zendelings staatsie*, zendelings post.

STAMPEN; stompen, hetgeen met vuist of elleboog geschiedt; want men *stamp*t met de voeten, en de beweging is daarbij nederwaarts, gelijk van den stamper in eenen vijzel. *Ik stamp mijn kop aan de deur; zeg ik stoot mijn hoofd.*

STAMP: stomp of stoot.

STANDER; olie en azijn steltje, E. cruetstand.

STELLETSJE; stilletje, zeker meubel voor de binnenkamer, van het bijv. *stil*.

STEKEN, in de spreekw. der Hottentotten: *een dop steken*, voor een borrel drinken. *In de wagenpad steken*; weggagen.

STEVELS (H. D.); laarzen. In Holl. denkt men bij het w. *stevens* (van *stijf*) aan kurassiers laarzen; maar hier spreekt men zelfs van *vrouwe steveltjes*.

STIJF AAN, bijw.; gedurig.

STRANDJUT; zeker slag van wolven, die zich langs het strand ophouden.

STROPS (E). Riempjes aan de broekpijpen, die in Holl. met het Fr. w. *souspieds* worden genoemd.

STUKJES: *stukjes draaijen*; op andere plaatsen gaan dan men voorgeeft. Dit wordt gezegd van kinderen die, naar kerk of naar de school gezonden, elders gaan om te spelen.

SUIKERBROOD; zeker gebak, tulband.

STUTTEN: *iemands geboden stutten*; zeg *stuiten* of *schutten*. Dit laatste wordt eigenlijk van water gezegd, dat door een schot of beschutsel in zijn' loop gestuit wordt: van daar een schutsluis, en de spreekw.: ik zal er een schotje voor schieten, d. i. ik zal het beletten.

TABBERT; japon, vrouwekleed; *kindertabbertje*, jurkje.

TAFELGOED; *tafelgoed wasschen*; vaten wasschen. In Holl. verstaat men door *tafelgoed* tafellinnen.

TAMAAI; zeer groot: *die man het een tamaai neus*.

TAMMELETJE (F. tablette); suikertafeltje, eene soort van borstplaat.

TATA; (in de spraak der kleurlingen); vader. Het O. Holl. zegt tate.

TAUXEREN; taxeren. De *u* is in dit w. lang verouderd.

TEGEN; in vergelijking van: *zij is blank tegen mij*.

TEMPEL (E.); de slaap van het hoofd.

TENDER (E.); aanbieding, of aanneming, de prijs waarvoor men eenig werk aannemt.

TENDEREN to tender); aannemen, eene aanbieding inzenden: *laten tenderen* of *om tenders vragen*, is aan den minstbiedende aanbesteden.

THEEWATER: *een kopje theewater drinken*, in plaats van een kopje thee.

TITTEL; titel, eernaam.

TJAKKI TJAKKI; om den schijn, kwansuis: *hij is tjakki tjakki ziek*.

TJOEP; stil, tot zwijgen gebragt: *hij was zoo maar tjoep van de plek af*; hij had niets meer in te brengen.

TJOERANG; onregt: *jij maak tjoerang*; gij speelt valsch.

TOE, als bijv. nmw.: *met toeë oogen*, met gesloten oogen.

TOLTOL SPELEN; met de tol spelen.

TRANSEER-MES (trancher, F.); voorsnijmes.

TRANSEREN; dressereren: *mijn paerd is nie goed geleer nie, hij het een slechte transeermeester gehad*.

TRAP DER JEUGD (welbekend schoolboek); spreekw.: *hij ziet er uit als een gescheurde Trap der Jeugd*; havenloos en ongedaan, het Holl. zegt *alsof hij van den galg gedropen is*.

TREKKEN: *trek jou pad*; loop heen.

TREK; een slag; *geef hem een paar trekken*.

TRES (H. D.); galon, belegsels van een kleed of hoed.

TRONK; gevangenhuis.

TROP; troep: *een trop menschen*, menigte; *trop schapen*, kudde.

UITEREN (E. to utter); uiten.

UITGEDORST; uitgedost, opgesierd.

UITHALEN; het uitweiden van geschoten wild.

UITPIKKEN (to pick out); uitkippen. *Pikken* doen de vogels.

UITPIETSEN (H. D.); afrossen, doorhalen.

UITTREKKEN (zich); uitkleeden. Dit is O. Holl. Zie Jez. xxxii. 11.

UITWAAIJEN: *ik het mit hom nix uit te waaij nie*; ik heb geen boodschap met hem.

VADERLANDSCH; zoo heet bij den buitenman al wat van de Nederlanden komt, b. v.: *een vaderlandsche koe, vaderl. drank*, d. i.: jenever. Een Hollander heet *een vaderlandsche kerel*, in tegenoverstelling van *een Kaapsche kind*, hoewel de laatste misschien een hoofd groter is dan de eerste.

- VALLEN: *in de kraam vallen.* Zie op *kraam*.
- VARK; varken.
- VATTEN; nemen; *vat zoo een koekje.* Verg. *afvatten*.
- VEELS, in den gewonen heilwensch VEELS GELUK, is het H. D. *Vieles Glück.* Zeg *veel geluks* of kort af *veel geluk*.
- VEL (van een boek); omslag.
- VELLEKIJKER; bedorven uitspr. van verrekijker.
- VELLEN; villen, de huid afstroopen.
- VENDUTIE; vendu of verkooping.
- VERERGEN (zich); zich ergeren: *ik vererig mij.*
- VERGELIJKENEN; vergelijken.
- VERKNORSING: *in de verknorsing zijn*, d. i. in de knel of in de benaauwdheid.
- VERMAKEN; deren: *hij kan mijn nix vermaken*; hij kan mij geen kwaad doen.
- VERNIBBELEN (zich); zich schromelijk ergeren, zonder het te doen blijken.
- VERNIELLEN, als onz. wkw.: *mijn goed verniel van de regen*, zeg bederft.
- VINGERGOED; verbastering voor vingerhoed.
- VLEI: dit w. schijnt uit *vallei* samengetrokken, en beteekent eene groote plas stilstaand water.
- VOELEN: *ik voel koud, warm, pleizierig* enz. (I feel cold); ik gevoel mij koud.
- VOOR: over dit w. verg. § 275.
- VLEKKEN; waarschijnlijk vlak maken, gelijk pletten plat maken is. Dit w. is meest van visch gebruikelijk en beteekent open snijden en schoon maken; men zegt ook *een vinger open vlekken*.
- VREKKEN; misschien voor *wrekken*, als wortel van het zelfst. *wrak: mijn paard is gevrekt*, omgekomen, gekrepeerd. Het H. D. heeft in dien zin *verrecken*, dat door Adelung verklaard wordt: de leden van zich strekken als in den dood.
- WAGENPAD; rijweg. Verg. *steken*.
- WATERLEMOEN; blijkbare omzetting voor *watermeloen*.
- WAT: *voor wat doet hij dat?* Waarom of waarvoor.
- WERTSCHAFEN; huiselijke drukte hebben: *zij heeft den ganschen dag te wertschaften*. In het O. Holl. is *weertschaft* een gastmaal, en daar is nog al drukte meê gepaard.
- WIJS: *jij is al te wijs.* • (Verg. § 292.)

WINTERSEN, mrv. van winter: *Ik draag die stevels al twee wintersen.*

WINTERSCH, in de zamenst. *wintersche handen*; winterhanden.

ZAAM of ZAAMZAAM; mede: *ik ga zaam, ga jij ook meê zaam?* Dit is het H. D. *samt* en *mit samt*.

ZEER: *iemand zeer maken*; zeer doen—*zeer krijgen*; zich bezeeren.

ZEILGAREN; bindtouw.

ZET of *set* (E. *set*); stel: *een set menschen, juweelen enz. een theesetje*, een theeservies.

ZEUS'TEMA; systéma, stelsel.

ZEVENEN; bedorven uitspraak voor zenuwen: *de vrouw kreeg het op haar zevenen.*

ZIEN: *ik heb niet veel van je gezien deze week*; E. I have not seen much of you. Ik heb u niet veel gezien.

ZIJBORD (Sideboard); schenktafel, buffet.

ZIJN. Dit w. wordt gebruikt om den prijs uit te drukken van hetgeen men koopt of verkoopt, b. v.: A. *Ik het snuif gekoop.*—B. *Hoeveel zijn?*—A. *Ouwelap zijn.* Ook het eigendom: *dit is mijn zijn, en dat is jou zijn*; dit behoort mij en dat u.

ZOE of *soe*: uitroep van verwondering of van vermoeidheid: *zoe! wat een hitte!*

ZOLDER; zoodra men de trap op is komt men *op zolder*. Beneden is *onder* en boven heet *op zolder*. *Zomers slaap ik onder en 's winters op zolder*. De huizen hebben doorgaans maar eene verdieping.

ZONDENAAR; zondaar.

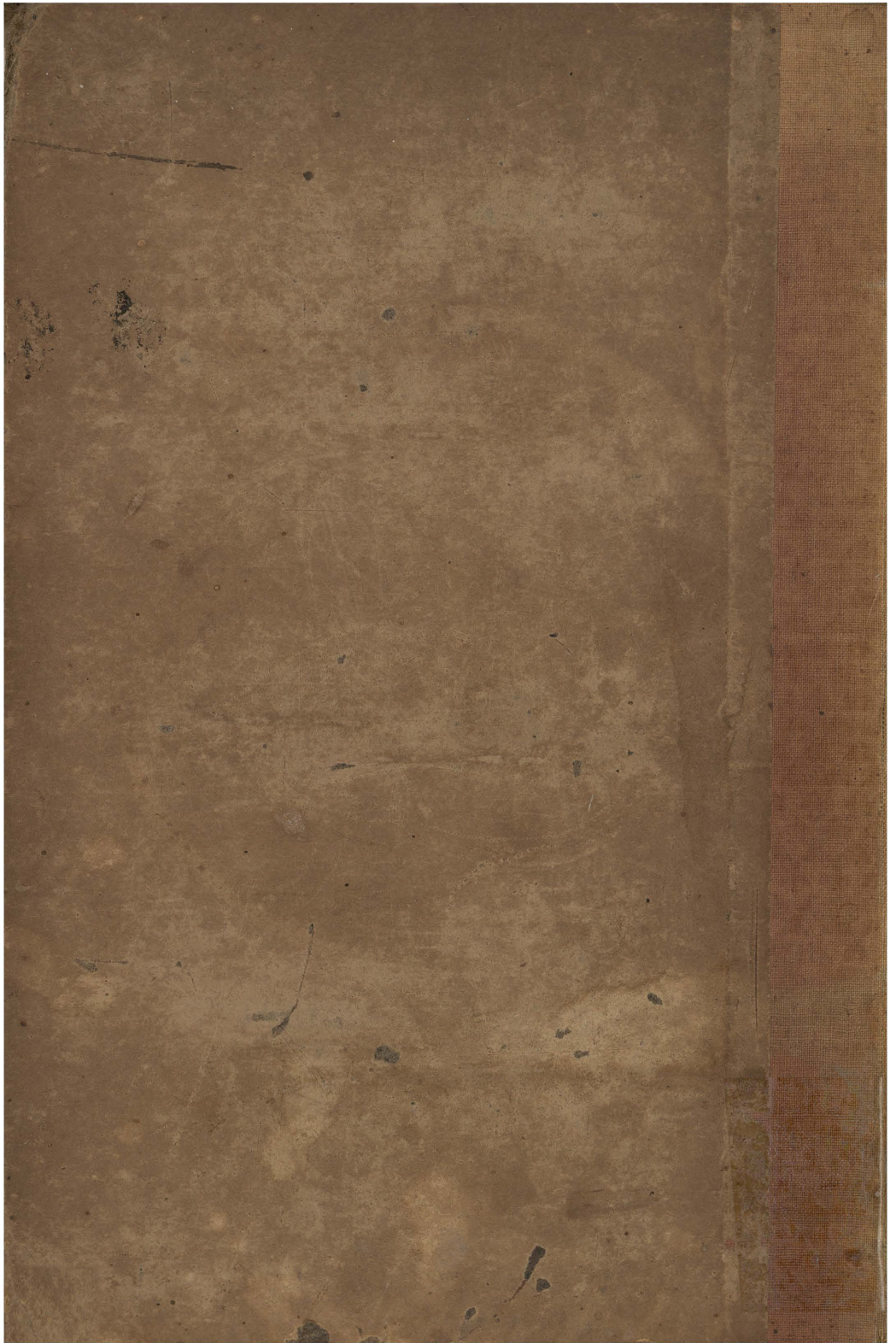
ZONDER: *hij gaat met zonder hoed op straat, waar met overtollig is.*

ZOO MAAR, of *zoomerzoo*; goedsmoeds, zonder reden: *hij slaat voor mijn zoomerzoo.*

ZUCHTIG; zickelijk.

ZURE-LAMOENSAP: *Hij laat er zure-lamoensap onder loopen*; hij ligt er de hand meê, neemt zijn zaken slof waar.

ZWAVELTJE; bedorven uitspr. van zwaluwtje.

e. N. E. CHINGIOUS

Niederische

PRAAG UNST.